

Leonardas Gutasuskas

SAPNŲ TEOLOGIJA:

Augustinos Ravaniemi meilės istorija, jos pačios papasakota dvidešimt vienu sapnu

*Sapne įspėti nebegrižti pas Eroda,
kitu keliu pasuko į savo kraštą.*

Mt 2, 12

*Savo valią Viešpats išreiškia
miegančiajam.*

BIBLIJA

Pradžios žodis

Tą 1942 metų žiemą dažnai sirgdavau, savaitę pragulėjau ligoninėj, niūriame utėlių ir blakių būste, grįžau į žeminę, karščiuodavau, klejojau, tad į darbus nevarė.

Sirotką Augusta, taip tomis dienomis mane vadino geroji daktarė Marina Isakovna, glostydamo mano plaukus, o giliose rudose jos akyse žibėdavo ašaros.

Grįžau ant savo gulto, į neišnaikinamą utėlyną, bet nesijaučiau visų apleista. Suomis Jarvis Ravaniemis, vos keliais metais už mane vyresnis, atstojo ir motiną, ir tėvą – dirbo už tris, kad tik daugiau duonos parneštų. Paširdžiuos jutau įsižiebiančią meilę. Jarvis taip pat šiltomis siauromis melsvesnėmis už dangų akimis žiūrėdavo į mane ir kartodavo lietuvišką žodį „našlaitėlė“. Dar nebuvom ištarę brangiausio slaptažodžio, bet abu puoselėjom viltį atgavus laisvę nesiskirti.

Jaunesni išeidavo į darbus, seni, ligoti dejuodavo ant gultų, šnabždėdavo maldas, o aš, Jarvio užklota, apkamšyta visais drabužiais ir skaromis, gulėdavau ant šono ir pro utėlių išgraužtus akių vokų krašteliu žiūrėdavau į geležinėj krosnelėj blėsuojančias žarijas, mąstydavau apie tolimą nepažįstamą Suomiją, į kurią buvau nutarusi vykti paskui Jarvį, – be jo neįsivaizdavau tolesnio gyvenimo. Nepajusdavau, kaip atsėlindavo miegas, saldus užsimiršimo tarpsnis.

Tomis žiemos dienomis – užpoliarėje jos švyti kaip sidabruojanti migla, o ten, kur baigiasi neaprepiama tundra ir ledynai, rusena purpurinė, tarsi kruvina saulės skiautelė – ir pradėjau matyti sapnus, – jie, kaip vėliau įsitikinau, kad ir ne visi buvo pranašingi, suteikė mano pavargusiai sielai neįtikėtinų regėjimų ir išgyvenimų – jų ir šiandien, po 60 metų, neužmiršau, kaip nesu užmiršus nė vienos vaikystės pasakos.

Gyvenu mažame Aukštaitijos miestelyje. Prieš penketą metų palaidojau savąjį suomį – vis dėlto grįžom į Lietuvą, ne į Jarvio gimtąją Laplandiją, nes aš negalėjau be tėviškės klevų, žydinčių alyvų, dulkėtų vieškelio, be mūsų bažnyčios, gaudžiųjų giesmių, be Kryžiaus kelio, turėjau būti čia, iš kur mane su mama išplėšė išrovė, čia, kur pražuvo tėvas, mėginęs pabėgti nuo namų užplūdusių svetimkalbių keiksmų (o, kaip natūraliai jie skrepliudavo tremties pragare). Šiandien žinau, kad Jarvis pasiaukojęs iš meilės, kurią Jakutijos šaltis užgrūdino, ir ji tapo stipresnė už vyro troškimą sugrižti į gimtąją Suomiją. Jis ją aplankė tik vieną kartą, Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Rado bemaž tuščią elnių augintojų kaimelį,

paklūpojo prie tėvų ir seserų kapo, pasikalbėjo su pasenusiais kaimynais, ir visa jam pasirodė svetimą, nutolę, prieš akis iškilo apledijusios Lenos žiočių salos, širdimi vėl pajuto geliantį, visur ir visada tvyrantį šaltį, ir sugrįžo pas savo Augustę.

Vasaros rytais nešu pievų gėlių glėbelį ant Jarvio kapo mažose Veprių kapinaitėse. Žiemą nešu bažnyčioj pašventintus išdžiūvusius, bet vis dar kvapnius žiedus. Gyvenimą su šiuo tauriu, geraširdžiu žmogumi laiku Dievo dovana. Nors esu grynakraujė aukštaitė, visada didžiavaus Jarvio man suteikta pavarde, – jos ištarti miestelio gyventojai taip ir neišmoko. Jiems buvau ir likau ne Augustina Ravaniemi, bet suomio Jarvio žmona arba kalvio Jarvio pati.

Labai greitai paaiškėjo, kad negaliu gimdyti. Matyt, užpoliarės speigas buvo nepastebimai pagrobęs iš manęs šią moters paskirtį ir džiaugsmą. Jarvis dėl to niekada nepriekaištavo, tik suimdavo kažkodėl visad šaltus mano rankų pirštus ir šnabždėdavo: mano našlaitėle. Lietuviškai pramokęs Jakutijoje, Lietuvoje po keleto metų ne tik kalbėjo, bet ir rašė bemaž be klaidų, o aš, gėda prisipažinti, suomiškai taip ir neišmokau, Jakutijoje abu vertėmės prasta rusų kalba ir vienu kitu lietuvišku žodžiu, be to, suomių kalba man visada atrodė neišmokstama, skiemenys kažkaip apversti, tad man beliko tik tas uullliiliuuliuiui čiulbėjimas, juo nepiktai pasišaipydavau iš savojo samio, to siauraakio, nuolat besišypsancio drovuolio. Gal dėl tų akių plyšelių Jarvis taip lengvai susidraugavo su keliais evenkų medžiotojais ir žvejais – jie retsykais užsukdavo į tremtinių gyvenvietę ir slapta nuo prižiūrėtojų ir sargybinių palikdavo brangesnės už auksą raudonos žuvies – tai ji ne vieną mūsų žeminėje išplėšė iš skorbuto nagų.

Ilgais vienatvės vakarais prisimenu anuos skausmo, kančių, vilties ir tikros meilės užuomazgos laikus, bet visa regiu sapnų vaizdinių. Realūs paveikslai atminties dugne tarsi aptraukti ledo plutele, blyškūs, sutrupėję, bemaž neatpažįstami, o sapnai ryškūs, iškalbingi, su tūkstančiais smulkmenėlių, kibirkščiuojantys, saldžiai geliantys ir tokie viltingi. Kiekvienas iš sapnų anomis dienomis buvo po kelis kartus papasakotas Jarviui, gal dėl to taip giliai įsmigo į sąmonę ir širdį. Atsisėdu prie tuščio popieriaus lapo, užmerkiu akis, palaukiu ir atsimerkus skubu užrašyti, nes vaizdiniai plūste plūsta, plėsdami anų dienų kalendoriaus lapelius, tiki nei sieninis laikrodis, ir jų alsavimas sutampa su mano širdies tvinksnis.

Niekada negalvojau, kad rašysiu knygą, tačiau matau, kad tie prirašyti sapnų lapeliai, sudėti į vieną daiktą, galėtų būti knyga, sapnų knyga – ją mintyse vadinu „Sapnų teologija“, – nes juose daugiau tikėjimo šviesos, nei žiaunos anų dienų tikrovės.

Dvidešimt vieną dieną truko mano sapnų Mišios. Prasidėjusios su liga, su baisiu deginančiu karščiu ir pasibaigusios pasveikus, išėjus į darbą. Ir vėl pavargus vakarais virsdavau ant gulto, ištardavau kelis, kaip tuomet atrodė, svarbius žodžius savajam suomiui ir užmigdavau juodu kaip Stolbų salos uolos miegu, nes sapnų teologijos laikas buvo pasibaigęs. Jis negalėjo tęstis visus tuos dešimt metų, kiek mudu su Jarviu išgyvenome žeminės prieblandoje. O gal sveikam žmogui netgi būtų gėda regėti tai, ko nemato kiti žmonės, kiti našlaičiai, tarkim, Juliukas ar dvylikametė Birutė, ar seneliai, kuriems tikrai panašūs sapnai būtų didi paguoda. Nors negaliu būti tikra, kad šie varguoliai neregėjo ko nors panašaus, gal tik neturėjo savojo Jarvio Ravaniemio, kuriam būtų galėję tuos sapnus papasakoti ir taip įsiminti amžiams. Nežinau ir jau niekada nesužinosiu.

Ir vis dėlto po 60 metų užrašydama anų dienų sapnus nesu tikra, kad manoji atmintis, o galbūt ir širdis ko nors neprikuria, ypačiai mėgindama prisiminti Augustės ir suomio Jarvio dialogus ar sąsąmonės vingius.

Tad įvairios detalės, smulkmenos, garsai, spalvos, kvapai, kurie, kaip žinia, ilgiausiai tveria, visgi gali turėti ir rašymo vakarų atspalvį, juo labiau kad Jarvis, prisiklausęs mano pasakojimų apie vaikystės sodą ir avilius, grįžus į Lietuvą pats sumeistravo keletą bičių namelių, taigi medaus ir vaško kvapai lydėjo mane ne tik sapnuose. Gaila, kad vyrui mirus bitės išskrido, ir aš netapau bitininke, nors senelis Karolis kaip tik į mane dėjo didžiausias viltis. Esu laiminga, kad daugelį metų mokytojavau pradinėse klasėse, ir

mažutėliai man padėjo išsaugoti tikėjimą. Nes be tikėjimo šie prirašyti lapai būtų niekas, tik tuščias sumaištis garsynas...

Pirmas sapnas, aplankęs mane karščiuojančią, buvo labai gražus, baltas kaip baltas Šiaurės elnias, ir aš jį palaikiau Dievo dovana. Jarvis klausėsi sėdėdamas šalia ant gulto, suėmęs delnais mano sušalusius pirštus, kartodamas: mano Augustėle, mano našlaitėle, mano meile. Jo žodžiai svaigino, nešė sielą į beribes vaivorykštines aukštybes, kur nėra nei dienos, nei nakties, tik skaistesnis už tūkstantį saulių spindėjimas ir visa kvepia alyvų žiedais, ir nėra ledynų, pūgų, lavonų kalno už žeminės, o geležinė krosnelė tvaska ne žarijos, bet dangaus šviesuliai, jų atspindžiai klajoja bedugnėse Jarvio akyse, o utelės – tik auksinės smiltys, ir ašaros – perlų karoliai ant Švenčiausios Mergelės kaklo...

Ir pirmą, ir visus kitus sapnus regėjau tik sirgdama. Iki ligos sugrįžus iš darbo, pasėdėjus valandėlę su Jarviu, šį bei tą užkrintus, krisdavau į miegą kaip į juodadugnį šulinį. Gal sapnai nenorėjo trikdyti pavargusios, gal mano mintys ir širdis dar nebuvo pasiruošusios jų priimti, ir tik vidinis karščiavimas, nuolatinis snūduriavimas, žiūrėjimas į krosnelės žarijas, kurios kartais pavirsdavo degančiais rūmais, žvaigždynais, o juoduojančios anglys tapdavo panašios į dangaus gyventojų akiduobes, gal tas kasdieninis neturėjimas kur padėti be galo lėtai slenkančio laiko padrąsino sapnus ir jie ėmė lankytis kasdien, nes tą nepilną mėnesį, kol sirgau, tęsėsi poliarinė diena, tad visi sapnai, kuriuos taip giliai įsiminiau, buvo dienų sapnai, kai paprastai žmogus nesapnuoja, triūsia prie rąstų tampymo iš ledinio vandens, prie žeminės sienų ar stogo lopymo ar kitokių nemažiau sunkių ir alinančių darbų. O gal tik užpoliarinės dienos turėjo galią sukurti tuos įstabius, pasakiškus sapnus, kuriuose visa įmanoma, visa atskleista ir nieko nepaslėpta – tereikia neatitraukiant žvilgsnio nuo žarijų užmigti.

Pirmas sapnas

Baltasis elnias

Pro užpustytas žeminės duris jis įėjo be garso. Toks baltakailis, baltesnis už saulėj tviskantį sniegą. Sustojo tarp gultų. Krosnelės žarijų atspindžiai žėrėjo didelėj išgaubtoj jo akyje. Tarp baltų švelnių nei šilkas ragų jis buvo atnešęs didžiulėmis rasotomis kekėmis pražyduosį alyvų krūmą.

Per miegus žinojau, kad šito negali būti, šis vaizdinys nuo to baisaus mano viduje siaučiančio karščio, nuo liepsnų, kurios degina krūtinę, plaučius, džioviną lūpas.

Bet Baltasis elnias prabilo žmogaus baisu:

– Našlaite Auguste, kelkis, gana jau išmiegojai, paskubėk, nes tundros diena trumpa, o kelias ilgas, kelkis, širdele.

Neįtikėtini, be galo širdingi žodžiai, švelnūs, skambesiu primenantys mamos balsą, dvelkiantys stebuklinių pasakų kvapais.

Per miegus supratau, kad privalau keltis, tik abejoju, ar išlaikys sušalusios kojos, bijojau griūti ir į raudonuojančią krosnelės geležį nusideginti delnus, o gal ir veidą. Tai ištariau:

– Baltasis elni, bijau, kad nepargriūčiau, gal nežinai, esu nušalusi kojų pirštus, tik užvakar grįžau iš ligoninės, bijau.

Baltasis elnias, o gal tai buvo elnė, nes ir elnės su ragais, ir balsas panašus į mamos, priėjo arčiau, papūtė šiltu vilnoniu kvapu man į veidą, į rankas, liepė iš po skarmalų iškišti nušalusius kojų pirštus, vėl papūtė, jutau, kaip kojos atšyla, šiluma pamažu kyla blauzdomis, šlaunimis krūtinės link, jaučiau, kaip

pamaži sugrįžta sveikata, pagalvojau: gaila, kad Jarvis su tuo nedorėliu Nagaikinu tundroj geležinius spąstus lapėms spendžia, nudžiugtų brangiausiasis, išvydęs, kad sveikstu.

Elnias tuo tarpu aksominėmis prusnomis suėmė mano riešą ir palengva palengva pakėlė. Sėdėjau ant gulto bijodama atsistoti, bet elnias drąsino:

– Stokis, nebijok, Auguste našlaitėle, laikas nelaukia, netrukus pakils pūga, ir man bus nelengva nunešti tave į Lietuvą, nebijok, aš pasaugosiu, kad nepargriūtum, statyk koją ant lentų, drąsiau, mergele.

Per miegus matau savo pamėlynijusius kojų pirštus, stebiu, kaip jie paliečia apledijusias grindų lentas, nors esu basa, pėdos nejaučia šalčio. Ištiesiu ranką ir paglostau Baltojo elnio kaklą, kaktą, ragus, palinkstu į priekį, panardinu galvą į alyvų krūmą ir uodžiu uodžiu svaiginantį prisiminimų sklidiną žiedų kvapą. Norėčiau paklausti elnio, kur jis išrovė tą kvepiantį krūmą, juk aplinkui, kiek tik akis užmato, tundra, sniegas, pusnys, didžiojo upėj ledų kalnai, jokio krūmelio ar menko medelio, po sniegu tik kerpės, samanos, į uolą sustingusi žemė, bet elnias žmogaus balsu sako:

– Žinau, Auguste našlaitėle, ko norėtum paklausti, bet dabar nėra kada, laikas nelaukia, greitai atuš pūga, ir mano aiškiaregėms akims bus sunku pasaulio pakraštyje surasti tavąją gimtinę, tad kibk į ragus, užsimesiu tave ant nugaros, nebijok, nenukrisi, mano švelnus kailis apgaubs tave, paskubėk, negaišk.

Per miegus apsidairau, regiu ant gultų dejuojančius Petrą ir jo žmoną Marytę, jau senokus, vos berusenančius, gal tik maldų palaikomus, ir kitus varguolius, norėčiau atsisveikinti, paprašyti, kad pasakytų Jarviui, jog išvykau į Lietuvą, bet ilgai netruksiu, tik aplankysiu gimtąjį miestelį, apsidairysiu, gal paskubomis iš mamos skrynios pasiimsiu kokių šiltesnių rūbų, gal iš kambario kertės nusikabinsiu Aušros Vartų Mergele, paslėpsiu po marškiniais, kad prižiūrėtojas neaptiktų, gal dar atsigersiu iš skaidraus šulinio, o gal pavyks bent kiek išmelžti Gražutę, juk taip pasiilgau pieno, net silpna, kai apie jį pagalvoju, gerai būtų, kad nesutikčiau piktojo kaimyno, nes toks žmogus galėtų miestelio valdžiai pranešti, kad tremtinė Augustina po miestelį šlaistosi, reikėtų ją sulaikyti ir išsiųsti atgal pas baltąsias meškas. Norėčiau palinkėti visiems pasveikti, kol sugrįšiu, gal pavyks atvežti lašinių kampelį, žmonės juk kalba, kad netgi ploną lašinių lustelį čiulpiant atbunda gyvybės syvai, kraujas ima greičiau sušalusiom gyslom bėgti, grįžta prarasta sveikata, ir tuomet jau nebaisūs jokie speigai, pūgos ir sargybinių smūgiai. Norėčiau, bet negaliu ištarti nė žodelio – graudus ilgesys laiko sugniaužęs gerklę, o ašaros byra skruostais kaip perlai, krenta į elnio vilną ir užgęsta.

Tuo tarpu Baltasis elnias palenkia galvą, atkiša švelniu kailiu apaugusias ragų šakas, sakytum, vaikystės vyšnios šakeles, kad įkopčiau ir atsisėdčiau ant minkštos šiltos nugaros.

Ūmai išnyksta žeminės sienos, elnias atsispiria nuo suledijusio sniego ir pakyla. Mes skrendam. Kylam vis aukščiau. Aš dairaus po tundrą, bene išvysiu Jarvį, spendžiantį spąstus baltosioms lapėms, bet nuo ledjūrio artėja pūga, regiu sunkius jos sukurius, ji panaši į pasakų džiną, kurį į laisvę išleido kailiniuoti, šiltais veltiniais apsiavę prižiūrėtojai, per miegus suvokiu, jog jie mato mane sprunkančią į laisvę ir žūtbut norėtų arba priversti persigalvoti ir grįžti į ledais iš vidaus apšalusią žeminę arba pražudyti, kad kitiems tremtiniams tai būtų pamoka net nemėginti įveikti nematomų Jakutijos pragaro Menu. Bet Baltasis elnias žmogaus balsu mane ramina:

– Nebijok, Auguste našlaitėle, per vėlai sargybiniai susigriebė, esam gana aukštai atsiplėšę nuo žemės, o pūga dažniausiai žmogelius gaudo ir žudo pažeme, vis pažeme uostinėdama, aklomis mirties akiduobėmis bėglio pėdų ieškodama, o Baltasis elnias pėdų nepalieka.

Per miegus iš aukštybių pastebiu savąjį suomį. Dieve, koks jis mažytis, mažesnis už skudurinę mano vaikystės lėlę Onutę, atpažįstu jį iš spindulių, kurie sklinda iš siaurų jo akių plyšelių, – tokioms akims nebaisi net ledinė saulės liepsna. Pamoju ir man atrodo, kad jis mus pamatė, iškėlė ranką ir mojuoja, linki laimingos kelionės, jo širdis jam kužda, kad Augustė sugrįš, nepaliks jo vieno, nes vienas, be meilės jis pražūtų, labai nusiviltų, visa jam prarastų prasmę, juk ir man gyvenimo prasmė išnyktų, jei nežinočiau, kad Baltasis elnias parneš į žeminę ir nukėlęs nuo savo nugaros paguldys ant gultų, dar papūs šiltu kvapu į rankas, į veidą ir širdį, kad ilgiau šalčio nejausčiau.

Kylam dar aukščiau. Staiga prieš akis atsiveria skaidri žalia spalva, kaip jūra, bet suvokiu, jog tai ne vanduo, o laukų ir girių žaluma, švelnus vos vos prasiskleidusių lapelių šilkas, laukuose triūsia žmoneliai, visur pilna dangaus sparnuočių, jie skrajoja ir čiulba, ir tas jų čiulbėjimas primena mūsų sodą, kuriame perėdavo ir medšarkės, ir varnėnai, ir liepsnelės, ir kielės ir kitokie bevardžiai paukšteliai, tarsi gyvenę su mūsų šeima kaip jos nariai, savi, brangūs, kas pavasarį labai laukiami.

Per miegus suprantu, kad visa ta širdį glostanti žaluma ne ant žemės, o aukštybėse virš debesų – taip aukštai iškilę mes lekiam. Baltasis elnias nelėtina šuolių, ir, o stebukle, mudu skriejame per tą žalumą tarsi per žalią miglą, ir laukai, ir girios ir sodai – tik žalsva migla, ištiestas mano delnas negali apčiuopti nė menkausio želmenėlio, šakelės ar paukščio plunksnos. Visa skrieja pro šalį, ir aš suvokiu, kad man leista tik pažvelgti į gimtinės kraštovaizdį, tik įsitikinti, kad jis net danguje gyvas, toks pats, kokį palikom su mama aną 1941 metų birželį, niekas jo nepavertė pelenais ar degėsiais, nors anomis dienomis liepsnojo ne viena sodyba, rugių laukai ir giraitės.

Pasilenkiu prie elnio ausies ir šaukiu, turiu šaukti, nes aukštybių vėjai slopina balsą, gaudo raides, skiemenis, tad šaukiu aukštu Augustės našlaitėlės balsu:

– Baltasis eini, čia mano gimtinė, čia aš gimiau, čia laiminga sulaukiau dvylikos metų, čia gyvenau su mama ir tėveliu iki tos nakties, kai atburzgė atkriokė didžiulė mašina ir iš jos iššokę kareiviai išlaužė namų duris, visa suvertė, išdaužė, mušė mamą per veidą, tąsė už gražiujų jos plaukų, spardė, reikalaudami pasakyti, kur slepiasi tėvas, bet mama tylėjo lyg ūmai būtų tapusi nebyle, tuomet išgirdau šūvį, tik vieną, bet tokį kruvinai duslų, užkimusį nei atėjūnų keiksmas, ir graudžios ašaros paplūdo iš mamos ir mano akių, nes mudvi supratom netekusios maitintojo, nežinosim net kur jo kapas.

Ir tuomet išvystu, kaip elnio akyse susitvenkia dvi didžiulės ašaros, kaip atitrūksta nuo ilgų jo blakstienų ir krenta krenta, drauge nusinešdamos žemyn nuo alyvų krūmo jau baigiančius nužydėti atitrūkusius žiedlapius, jie byra, krenta mažėdami, virsdami snaižėmis...

Staiga visa pasikeičia. Žaluma išnyksta, giraitės pavirsta ledų sangrūdomis Lenos žiotyse, dvi ilgauodegės pūgos didžiuliais tinklais gaudo virš akiračio spingsinčią saulę. Jaučiu, kad Baltasis elnias pavargo, eina žingine, giliai klimpdamas į sniegą, tarp jo ragų styro apledijusios alyvų krūmo šakelės.

Pagaliau Baltasis elnias sustoja ir taria:

– Auguste našlaitėle, arčiau žeminės negaliu priėti, nes sargybiniai jau žino apie tavo sugrįžimą ir taikysis mane nušauti, o aš ketinu dar ne kartą tave į gimtinę nunešti, tad nulipk, brangioji, ir eik, nebijok, į tave nešaus, o man metas bėgti į baltųjų elnių šalį, kur mes gyvenam stiklo kalne, ten amžina vasara ir sultinga žolė, ten aš nusimesiu ragus, kad ataugtų nauji, stiprūs ir šakoti. O tu, mergele, eik, tavoji žeminė su laukiančiu Jarviu štai ten, už ano vėpūtinio, eik, nebijok, dabar esi nematoma ir speigas negels tavo basų kojų. Lik sveika, Auguste našlaitėle, šiuokštu, niekam nepasakok apie tai, kas šią dieną įvyko, tik vienam Jarviui gali atskleisti mūsų kelionės paslaptį – jo meilė neleis jam prasitarti.

Žengus keletą žingsnių link liūdnųjų tremties namų, atsigręžiau pažiūrėti, ar toli jau nuskriejo manasis elnias, bet nieko neišvydau, Baltasis buvo išnykęs, tik plonas snaigių sukuryrs vinguriavo virš tundros.

Ėjau vienais marškiniais, basa, bet nejaučiau jokio šalčio, tarsi būčiau įsupta į nematomą elnio kailį ir apauta to paties kailio batais. Nematoma praėjau pro sargybą, prigludau prie ledinio žeminės langelio, pažvelgiau į vidų ir išvydau prie geležinės krosnelės sėdintį suomį su lietuviškų pasakų knyga ant kelių. Tai buvo vienintelė iš Lietuvos mano atsivežta knygelė, iš jos mokiau savąjį Jarvį mūsų kalbos ir rašto. Virš mylimojo galvos ant tamsaus gulto mačiau save. Miegojau susisukus į kamuoliuką, nedrįsdama iškišti nė mažojo pirštelio – taip buvo žeminėje šalta, baugu, o per užmerktus mano akių vokus rėplinėjo nuo žarijų atšvaitų paraudusios utėlės.

Taip stovėjau prigludus prie ledo langelio, o mintyse sukosi mirgėjo švelnios žalumos šviesa, ir buvo taip gera, ir girdėjau mamos žodžius:

– Auguste dukrele, būk atsargi, neįpulk į krosnelės žarijas, saugok save ir laikykis suomio – jo meilė tikra ir nesavanaudiška, ji visa išters, visa atleis, ji nebus pavydi, ji nesididžiuos ir neišpuiks, neieškos sau

naudos, nepasiduos piktumui, pamirš, kas buvo bloga, ji visa pakels, ji bus kantri ir maloninga, nepamiršk šių mano žodžių, kaip aš jų niekada nepamiršau.

Po šių mamos žodžių išdrįsiau pabelsti į ledo langelį. Jarvis pakėlė akis nuo knygos, pažvelgė į mane, bet nežinau, ar pamatė už ledo stiklo ašarojančias mano akis, tik atsistojo, pasisuko į manąjį gultą ir pataisė, apkamšė nuslydusius skarmalus, švelniai paslėpė mažąjį pirštelį, kurio melsvas nagas jau buvo aptrauktas žvilgancio šerkšno kibirkštelių.

Antras sapnas

Duonos riekė su medumi

Šliaužiau vienmarškinė, basa per neaprėpiamą pasvirusią ledo lytį. Kabinaus nagais, nes žinojau – jeigu nuslysiu, tai būsiu praryta juodo nei derva vandens. Aplinkui nesimatė jokio būsto, jokios žmogaus figūrėlės ar šunų kinkinio. kažkas galingas be gailės išplėšė mane iš žeminės, atnešė ant lyties ir paliko, kad būčiau vienai visame plačiausiame pasaulyje. Šliaužiau ir šnabždėjau:

– Jarvi, padėk, mieliausias, ištiesk savo stiprią ranką, matai, kad neatlaikysiu, nuslysiu ir pražūsiu.

Bet šnabždesys, išsiveržęs pro stingstančias lūpas, kaipmat virsdavo šerkšnu, tad žinojau, jog niekas manęs neišgirs.

O milžiniškos lyties plokštuma vis kilo. Žvelgiau į jos įstrižai nukirstą viršūnę ir regėjau Jono Biliūno „Laimės žiburį“, žinojau, kad pasiekus briauną stipriai įsitversiu ir išsigelbėsiu.

Ūmai pajutau, kad kojų ir pirštų nagai vis giliau sminga į ledą ir man lengviau patraukt savo kūną bent per kelis sprindžius aukštyn. Pasižiūriu ir matau, jog mano nagai – geležiniai, krosnelės geležies spalvos, tarsi aprūdiję ir paraudę nuo nežinia iš kur atslinkusio karščio. Ir kūnas pamaži šyla, ir širdis jau neklumpa, o skuba ir skubina mane, kad neprarasčiau vilties.

Pagalčiau įsitveriu į lyties kraštą ir užsiropštus atsisėdu, dairaus aplinkui, bene pamatysiu kokią pagalbą, bet visur tik pusnynais kalvota tundra, aukšti skardingi apledėję upės krantai, o priekyje, kur baigiasi ledas, – tamsiai žydras begalinis vanduo. Žinau, jog tai Laptevų jura.

Staiga išgirstu mamos tėvo, mano senelio Karolio balsą:

– Auguste, nesėdėk ant ledo, peršalsi, kelkis, eikš pas savo senelį.

Mintyse sumetu, kad senelis prieš aštuonetą metų miręs ir jo kapas – Veprių kapinaitėse, po didžiuoju ąžuolu, šalia giminių kapelių. Šiurpas perbėga visu kūnu, bet įveikiu vėlių baimę ir atsigręžiu.

O Viešpatie, girdžiu savo balsą, to negali būti, juk čia Jakutijos šiaurinis pakraštys, čia joks medelis neauga, čia negali būti jokių bičių, čia vasarą tik skaudžiosios muselės debesimis lakioja ir siurbia tremtinių kraują.

Kalbu, o pati jau stojuos ant lyties krašto, žengiu žingsnelį bemaž užmiršto, ketverių metų mergaitės akimis dažnai matyto gero raukšlėto veido link. Tai šis vyras mergaitę nešiodavo ant rankų po sodą ir rodydamas paukštelių kalbėdavo: matai, Augustėle, tą raudonkrūtinį paukštelį ant agrastų krūmo, matai, čia liepsnelė, jos pilvelio ir pakaklės plunksnos visada apšviestos saulės spindulių, net tamsiausią lietingą ar audrotą dieną, o štai ten, ant vyšnios – dagilis, šventas paukštelis, tai jis išrovė erškėčio spyglį iš mūsų Dievulio antakio, kai piktieji žmonės buvo ant Žmogaus Sūnaus galvos uždėję skaudų dyglių vainiką.

Žengiu prie senelio Karolio, o mintys tarsi iš rašto skaito kažkada girdėtus jo balsu tariamus paslaptinius ir pasakiškus žodžius. Prieš mano akis veriasi žydintis bitininko Karolio prižiūrimas sodas ir melsvai dažyti jo aviliai.

Dar nepriėjus regiu kiek virpančiuose pirštuose korio rėmą ir stiprus, bemaž užmirštas medaus kvapas dvelkteli į šnerves. Medus, medus, vėl girdžiu savo balsą, bitės, šventi vabalėliai.

Sustoju per žingsnį nuo Karolio ir laikiu, žinau, kad jis iš gilios kelnių kišenės išsitrauks lenktinį peiliuką ir atpjaus medumi varvančio korio. Bet jis nepjauna, tik kalba:

– Neskubėk, Augustėle, mama kepa duoną, ar užuodi duonelės kvapą, pats vakar priroviau ajerų, pririnkau kmynų sėklelių, kad duona iškeptų tokia, kokią tu prisimeni, ne tokia, kokią čia, tame žvėrių ir žmogžudžių krašte, valgai, neskubėk, duok ranką, pavaikščioms po sodą, juk nepamiršai, kaip tave ketverių metukų ant rankų nešiodavau, paukštelių vardus tardamas, nes norėjau, kad mano anūkėlė mylėtų gamtą, sparnuočius, vabalėlius, o ypačiai šventąsias bitutes.

Paduodu Karoliui ranką, jis švelniai sugniaužia ilgais, nuo vaško ir medaus pageltusiais pirštais ir vedasi į mūsų sodą. Einu šalia – juk ant rankų nepaims, aš jau bemaž užaugusi, jau turiu savąjį suomį, nesakysiu vardo, dar užpyks, kad nelietuvį įsimylėjau, – tad einu šalia ir klausaus jo pasakojimo, o jis kalba tik apie bites:

– Žiūrėk, Augustėle, kiek bitužių skrajoja, bet mūsų negelia, nes mes joms savi kaip giminės, gaila tik, kad iš penkių dešimčių avilių vos tris pavyko išgelbėti, kitus rusų partizanai sudegino, tu, vaikeli, nematei to vaizdo, o buvo baisu, kaip pasaulio pabaiga, ir sudegino žiemą, kada bitės snūduriuoja šiltuose mano apkamšytuose aviliuose, nekaltos kaip Dievo vaikeliai, žiūrėjau ir verkiau nei mažas vaikas, taip man širdį gniaužė, atrodė, patį save prarandu, savo sielą, ir nebus kam į dangų skristi. Bet aš tiems tamsuoliams atleidau, ne aš teisėjas, tikrasis teisėjas teis ne čia, ne išdegintame mūsų sode, o aukštai virš debesynų, ten stovės Teisėjo sostas, kurį juos vaivorykštė, panaši į brangų akmenį smaragdą, o aplink sostą stovės dar dvidešimt keturi sostai ir tuose sostuose sėdės dvidešimt keturi vyresnieji. Išganytojo patarėjai baltais drabužiais, o jų galvas puoš aukso vainikai. Nuo sosto skries žaibai, aidės balsai ir griaustiniai, septyni deglai liepsnos prieš sostą, o tai bus septynios Dievo dvasios. Prieš sostą tviskės tarsi stiklo jūra, panaši į krištolą, sosto viduryje ir aplinkui spindės keturios būtybės, pilnos akių. Kiekviena iš keturių būtybių turės po šešis sparnus. Ir be perstojo, dieną ir naktį, jos šauks: šventas šventas šventas Viešpats visagalis Dievas, kuris buvo, kuris yra ir kuris ateis. Sėdintysis soste Teisėjas tars: piktadarys toliau tedaro piktadarybes, kas susitepęs, tesusitepa dar labiau, teisisis toliau tevykdo teisingumą, nes aš kiekvienam atmokėsiu pagal jo darbus.

Klausausi senelio Karolio ir negaliu atsistebėti jo išmintimi, tad klausiu:

– Seneli Karoli, kas tau atvėrė tokias baises paslaptis, juk, kiek galiu prisiminti, man, ketverių metų mergaitei, tu niekada tokiais žodžiais nekalbėjai?

Karolis persižegnoja ir sako:

– Aš, Augustėle, visas paslaptis tik miręs sužinojau, man jas dangaus angelai atvėrė, kad nebūčiau aklas, kad pro užmerktus akių vokus regėčiau visa taip, kaip yra ir bus iš tikrųjų, gyvas buvau tikintis, žinojau, kad Jėzus yra Viešpats Dievo Sūnus, ir po mirties tas žinojimas niekur nedingo, dangaus angelai jį tik sustiprino, kad tapčiau dar labiau tikintis, kad tikėčiau prisikėlimą ir amžinąjį gyvenimą, kiekvienas žmogus, žemėje gyvenęs, atėjus laikui sužinos tai, ką aš miręs sužinojau, bet kiekvienas turi išvargt savo dieneles nudirbt jam skirtus darbus, kad neliktų žemei skolingas už bitutes, už paukščių čiulbėjimą, už švelnų ryto vėjelį bėgantį plaukiančiais rugiais nes visa, kas gyva, mylėti, skriaudikams atleisti jų nusikaltimus, toks yra Dievo įstatymas ir aš jo laikausi, kaip laikiausi ir gyvas būdamas, avilius prižiūrėdamas, bites saugodamas, globodamas, tave mylėti gamtą mokydamas, duonos rieke su medumi vaišindamas, ar dar prisimeni?

– Kurgi neprisiminsiu, daugel užmiršau, bet tavo, seneli Karoli, nuo vaško ir medaus pageltusių pirštų niekada neužmiršiu, matau, kad jie ir po mirties vaškiniai, o ir tavo akys vis geros, melsvos kaip manojo Jarvio...

Ištariau suomio vardą ir užsikirtau – juk žadėjau seneliui jo nesakyti, kad nebartų su nelietuviu susidėjęs. Bet Karolis didžiuliu šiltu ilgapirščiu delnu paglosto man plaukus ir šyptelėjęs sako:

– Nesigailėk, Auguste našlaitėle, savojo išrinktojo vardą atskleidus. Aš, kaip ir tavo mama, jį jau senokai įsiminėm – tereikia tau jį žeminėje ar kur darbuose ištarti, mes jau ir girdim, nuo mirusiųjų nieko nepaslėpsi, nes mes klausom žolės, sniego, ledo, lietaus ir aido ausimis, o po žemėmis aidas juk toliausiai nueina, iki pasaulio pakraščių. Žinau, kad suomis tave iš pačių širdies gelmių myli, saugoja, globoja, dirba už tris, kad tik daugiau duonelės į žeminę parneštų, juk tu, mergele, dabar gulinėjai ant gultų, sergi, karščiuoji, net bendro kapo, kuriame ilsisi pavargus mama, aplankyti negali, bet žinok, našlaitėle, kad šiandien čia, mūsų sodelyje, visi susieisim, dar kiek palūkėjęs duona bus iškepta, šventa duonelė, bemaž tokia pat šventa kaip ir Komunijos paplotėlis, kurį ne kartą ir tu esi į širdį priėmus mūsų medinėje bažnytelėje, tad pavaikščiokim tarp avilių, pasiklausykim bitelių dūzgesio, kol dar tie trys likusieji aviliai nesudeginti, bičių šeimos neišplėtos, kol vorai ir kinivarpos avilių menių neužgrobė, nepavertė savo lindynėmis, kuriose naktimis kurpia visokius kėsnius prieš šventus Dievo vabalėlius ir našlaites – jų tėvai be laiko nekaltai pražuvo, kančias baisiausias iškentę, geležinėmis replėmis išstampytom gyslom, kūjais pamuštomis kojomis, ugnies liežuviais apsvilintais plaukais, ir nedaugelis savųjų žino, kur jų amžino poilsio vietos, sukalbėkim už juos, Augustėle, Sveika Mariją, kad lengviau jiems būtų žemėje gulėti, prisikėlimo laukti.

Vaikštom po mūsų sodą ir šnabždam tą pačią maldą žodis žodin, skiemuo skiemenin, tarsi vienu balsu, tik nežinau, ar dar gyvu, ar jau mirusiu.

Vaikštom, o už nugaros didžioji ledo lytis gruzda į skardų krantą besitrindama, trupa, girdžiu, kaip dejuoja, bet atsigręžti bijau, kad neišnyktų senelis Karolis, aviliai, bitės ir tas šventas tikros duonos kvapas, sklindantis nežinia iš kur, duonkepės krosnies niekur nesimato, aplink mūsų sodą – vieni sniegynai, ledų sangrūdos, į ledus įsalę apledėję stulpai, žymintys pūgoje pražuvusiųjų vietas. Nė vieno jakuto ar klajoklio evenko, nė vieno šunų kinkinio, nė vieno šiaurės elnio, net baltųjų lapių nematyt, tik ten, labai labai žemai, prie valdžios namo atmatų duobėje riejasi keli perkarę bevardžiai šunys, niekam nepriklausantys benamiai, jie stengiasi išgyventi kaip ir mes, tik neturi kur pasišildyti, nes visos geležinės krosnelės seniai užgesintos ir sulaužytos, išmestos į sąvartyną, gal tik Jarvis mūsųškę per stebuklą bus išsaugojęs, kad sugrįžus galėčiau kojas ir rankas atgaivinti.

O šventas duonos kvapas vis stipresnis – dairaus, bene ateina mama su kepalu, bet aplink tuščia, tik bitės dūzgia, Karolis kosti jo kojų sąnariai girgžda kaip netepti ratai ar perdžiūvusios durys į kamaraitę, tik mano širdis dunksi, ledų sienose tas dunksėjimas atsimuša, pažyra smulkiais ledokšniais, aštriais kaip adatos ar stiklo šukės, – net ausis užgula nuo to dunksėjimo, kažgi, ar Jarvis jį girdi?

Ūmai Karolis sustoja. Vėl jo pirštuose išvystu vašku apėjusį korio rėmą, o jame – varvantį medų. Stebiu,, kaip senelis ištraukia iš kišenės lenktinį, vis tą patį, matyt, jis jam ir po mirties brangus, peiliuką, atlenkia ir priėjęs prie avilio riekia nežinia kaip ant jo atsiradusį ajerais ir kmynais kvepiantį šventos duonos kepalą. Riekia ir šnabžda maldą, dėkoja Aukščiausiam už ruginius miltus, kokių čia, Lenos salyne, nė už auksą negausi, čia ne miltai, o pelai, ir dar neiškepę, šlapi kaip molis, tokia tremties duona, gal jos šventa ir nedrąsu vadinti, bet nieko čia nepakeisi, tokie šio pragaro įstatymai. O ant avilio stogo guli iškilus, kvapnus kepalas, su apskrudusiais ajerų lapais, su kmynų akutėmis, nė per pirštą ne mažesnis už mūsų namuose duonkepėj kepamus, kažgi, ar duonkepė dar neišgriauta, gal sodybos nė pamatų nebelikę?

O Karolis riekia, matau, kaip lengvai peilio ašmenys skiria storoką riekę nuo kepalo, ir dabar tas kvapas dar stipresnis, dar svaigesnis saldesnis, bemaž kaip mano pačios vaikystės kraujas, kurį laižydavau

prasimušus klupstį į vieškelio žvirgždą ar skiedryno šakalį, kai mama liepdavo sugauti raibukę, norėdama patikrinti, ar jos antrame gale, viduj, dar tūno būsimi kiaušiniai, ar jau laikas vištikei į puodą.

Riekė lanksti, šviežia, su rusva plutele ir storesniu pado ruoželiu. Žiūriu ir jau žinau, kas bus toliau. Karolis išpjaus korio kampą iš rėmo ir truputėlį virpančiais pirštais – gal jam medučio kiek ir gaila, šiaip nešykštus, bet medų labai gerbia, vadina jį angelų maistu, ne veltui bičių vaškas tinka grabnyčioms, be jų neapsieitų nė vienos budynės prie mirusiojo, ir prie Karolio karsto stovėjo dvi aukštos iš tikro vaško, kvapnios, nors ir graudžios, – taigi kiek virpančiais pirštais uždės jį ant duonos riekės, ir bus dvi šventos Dievo dovanos sujungtos į viena, kad mergaitė suprastų, koks yra angelų maistas, koks jis saldus ir skalsus – vienos tokios riekės visai dienai iki vėlaus vakaro gana, tereikia tik palaižyti pirštą, ir vėl neįjūti alkio.

Mama taip ir nepasirodo – iškepė kepalą ir nežinia kur išnyko. Norėčiau padėkoti už skaniausią pasaulyje duoną, kurią lig šiol sapnuoju, bet nieko čia nepadarysi, tad suimu riekę ir valgau, vos apžiodama aukštą korį. Ir taip man skanu, kad užsimerkiu, kramtau neskubėdama, nors jaučiu, kad didžioji lytis krypta ant šono ir stovėti vis sunkiau, bet negaliu savęs įveikti, kaip negalėdavau būdama ketverių, kramtau ir vis palaižau per pirštus tekantį medų.

Net nepastebėjau, kaip greitai riekė prasmego mano viduje, teliko gerai aplaižyti visus abiejų rankų pirštus, nes laikiau riekę visais dešimčia pirštų – tokią brangenybę baisu iš rankų išleisti, pūga nesnaudžia, tik sukauktų ir pačiupus nusineštų į savo ledinį urvą kažkur toli rytuose.

Laižau pirštus ir jaučiu, kaip nuo lyties kylantis šaltis ima gelti basų kojų panages, jis visada pradeda nuo panagių, kad ten įsiskverbęs ir gerai įsikibęs galėtų plisti vis plačiau ir aukščiau, vis arčiau širdies, kuri, juntų, jau vėl klūpčioja, virpa krečiama drebulio. Žiūriu sau po kojomis ir matau, kaip tik ką žaliavusi žolė pamažu traukiasi, smenga į ledą. Tuomet pakeliu akis ir net aikteliu iš baimės, o gal ir iš nuostabos. Nes ant ledo tarp šerkšnotų nuogų sodo medžių dega trys aviliai. Dega keista melsva spalva, tarsi netikra, o greičiau panašia į šaltąją ugnį ant Kalėdų eglutės. Man į veidą žyra kibirkštys, bet nesvilina nei plaukų, nei skruostų, o melsvuose dūmuose, kurie sūkuriuodami kyla į šaltą bejausmį dangų, plaikstosi senelio ilgo pilko durtinio skvernai, panašūs į nematyto didelio paukščio sparnus.

Ugnis visada greitai, ji nedelsia, visada skuba, tarytum bijodama, kad didesnė už ją galybė uždės delną ir uždusins liepsnas, tad ir aviliai jau gura, virsta pelenais, o šie įsiskunkia į ledą. Dairaus, gal Karolis bus palikęs duoną ir korį, bet aplinkui tuščia, tik šalta kaip mūsų žeminės ledinio lango stiklas šviesa gaubia žemę iki tolimiausių jos pakraščių.

Suvokiu, kad senelio jau nebeprišauksiu, tai tyliu, tik mintyse sukalbu maldelę už laimingą jo kelionę ten, iš kur sugrįžo aplankyti Augustėlės, savo anūkės našlaitės. Malda juk visada gelbsti, tik maldos mane su mama išgelbėjo nuo bado ir troškulio mirties tame tvankiame geležinio vagono pilve, tos geležinės didžuvės viduriuose, tik maldų dėka patekome į gerų žmonių suręstą žeminę, tik malda man davė Jarvį po mamos mirties, kad būtų man ir bičiulis, ir tėvas, ir mamutė.

Tuo tarpu didžioji lytis jau visai pasviro, ir man tenka vėl įsitverti nagais į ledą, nors žinau, kad ilgai taip neišsilaikysiu. Tad vėl meldžiu Aukščiausiąjį atsiųsti Jarvį, gal jis, stovėdamas ligi juostos juodame vandenyje, sugaus mane, kai nuslysiu ir strimgalviais lėksiu į bedugnę.

Meldžiuos ir kaltinu save už tai, kad taip nedovanotinai lengvapėdiškai, išėjau vienais marškiniais ir basa iš žeminės, kad užsimaniau įkopti į ledinį stiklo kalną, kur tikėjau rasti nepasiekiamos laimės žiburį, taip gražiai aprašytą Jono Biliūno pasakoj. Augustina, šnabždu, kaipgi galėjai būti tokia neatsargi, juk esi ligonė, karščiuoji, tau nevalia net žingsnio žengti per žeminės slenkstį, o tu atsibastei į tokią tolybę. Neištvėrus šaukiu:

– Jaaaarvi, gelbėk, pražūsiu, bėk greičiau, mieliausias.

Ir jau nuslydus, jau krintanti žemyn į juodą bedugnę viena akimi spėju pamatyti, kaip suomis atplėšia žeminės duris, nors kyla pūga ir durų niekaip nevalia palikti pravirų, nes prineš sniego, pripustys gultus,

skarmalai sudrėks ir net krosnelė neišgalės jų išdžiovinti ir teks Jarviui į darbą eiti šlapiais rūbais, jie kaipmat suledės, o tai labai pavojinga plaučiams.

Bet Jarvis apie jokus pavojus negalvoja, jam svarbi tik jo Augustė našlaitėlė, likusi be mamos, viena kaip pirštas plačiajame pasaulyje, taip toli nuo gimtųjų namų, kad toliau gal jau ir nebūna, tik pačiame pragare po žeme, ugnies gelmėse ir verdančios dervos katiluose. Jis bėga greičiau už elnią, jo šuoliai galingi, neilgai trukus atsidurs lyties apačioje, šoks į vandenį, išplės glėbį ir sugaus tą kvaišą skudurinę lėlę, išdrįsusią neatsiklausus savojo mylimojo peržengt žeminės slenkstį.

O aš krentu ir kaltinu save už tai, kad esu nedora, neteisinga, nes suvalgiau visą duonos riekę su medumi, nepalikus savajam suomiui nė kąsnelio, kad paragautų lietuviškos, mamos iškeptos duonos ir paskanautų senelio Karolio per šventas jo bites sukaupto medaus. Nė trupinėlio. Nė saldaus lašelio. Kaipgi aš pasiteisinsiu, kaip nuplausiu nedorą, juk jis, bučiuodamas nušalusius mano pirštus, būtinai pajus medų, jo dangišką saldumą ir paklaus:

– Sakyk, Auguste našlaitėle, į kokį sodą buvai nukakus, ką ten išvydai, ką sutikai, jaučiu duonos kvapą ir medaus saldumą, jis man primena gimtinę, kurioje aš dar vaikas su tėvu keliaudavau toli į pietus, į miškus, kad parsineštume laukinių bičių medaus, dar neužmiršau jo skonio, tad sakyk, Auguste našlaitėle, ar tik nebuvai aplankyti mamos ir senelio Karolio, apie kurį esu tiek ir tiek prisiklausęs. Atsakyk, nebijok, nes mano meilė visa atleidžia, ji neieško sau naudos, nepasiduoda piktumui, ji kantri ir maloninga, nebijok, juk ar esu kada tave išgąsdinęs ar supeikęs? Papasakok, ką patyrei, nieko neslėpk, nes du taps viena, kai ateis laimės diena, ir nebus tarp mūsų paslapčių.

Matau, kaip artėju į Jarvio glėbį, bet nesurenku minčių ir nežinau, ką kalbėsiu, kai paklaus, tik meldžiu Dievą suteikti drąsos ir rasti žodžius, kuriais sugebėčiau atpasakoti tai, kas neatpasakojama, nes nežemiška ir stebuklinga.

Krentu ir jaučiu, kad prabilsiu. Tik tegu nuneša į žeminę, tegu paguldo ant gulto, užkloja, apkamšo, palikdamas mažąjį, patį saldžiausią pirštelį, nes per jį pirmiausia medaus upė tekėjo, tik tegu turi kantrybės. Gulėsiu ant dešinio šono, atgręžus veidą į krosnelės metamus atšvaitus, pabūsiu užsimerkus, visa apmąstysiu ir prabilsiu, nieko nenuslėpsiu, net to, kad visai neišsigandau išvydus Karolį, kuris jau seniausiai iškeliavo pas Dievą, nes buvo šventas šventųjų bičių sargas.

Trečias sapnas

Sekminės

Žinau, kad mama mirus, tačiau regiu save trylikametę sėdinčią šalia mamos ant suoloelio mūsų sode, bet dabar ne vasara, žemė apsnigta, Karolio aviliai taip pat apsnigti, pro apsnigtas obelų šakas matau bažnyčios bokštą, girdžiu mergaičių chorą, varpelių dzingsėjimą, suprantu, kad vyksta Mišios. Noriu paklausti mamos, kodėl mes ne bažnyčioje, bet mama priglaudžia pirštą sau prie lūpų ir sukužda: ššššša, apsidairyk, argi nematai, kad aplink tundra, pusnynai, bažnyčios bokštas – tik sapnas, Augustėle, dabar aš skaitysiu visų šventųjų litaniją, o tu kartu su manimi kartosi pasigailėk mūsų, melski už mus, melskite už mus, melski už mus, melskite už mus, melski už mus, gelbėk mus, Viešpatie, gelbėk mus, Viešpatie, tave meldžiame, išklausk mus, Viešpatie, Dievo Avinėli, kuris naikini pasaulio nuodėmes, atleisk mums, Viešpatie, Dievo Avinėli, kuris naikini pasaulio nuodėmes, išklausk mus, Viešpatie, Dievo Avinėli, kuris naikini pasaulio nuodėmes, pasigailėk mūsų.

Mama atsiverčia Maldynėlį, susiranda Visų šventųjų litaniją ir pradeda skaityti. Matau jos krutančias lūpas, bet žodžių negirdžiu, suvokiu, kad mirusiųjų pasaulyje išnyksta balsas, noriu pasakyti, kad negirdžiu nė žodelio, nė vieno šventojo vardo, bet mama vėl sušnabžda: ššššša. Suskamba bažnyčios varpas, kuosų ir varnų pulkas pakyla nuo bokšto ir suka ratus virš mūsų galvų. Nors dabar žiema, užuodžiu stiprų gailų alyvų kvapą, ir mano širdis pasako:

– Auguste našlaitėle, šiandien Sekminės, septinta savaitė po šventų Velykų, tuojau pasibaigs Mišios ir pirmą partiją išeis į Kryžiaus kelią, žiūrėk, jau puikuojasi žmonės, apsidairyk, ar matai, kiek jų daug, pažvelk, čia ir ukrainai ir vengrai ir lenkai ir latviai ir estai ir suomiai, bet dauguma lietuviai, žvelk, visi mūsų žeminės varguoliai jau susirinko, net seniai, Dievo galia juos pakėlė nuo gultų, susirinko ir tie, kurie sumesti už barakų į lavonų kalną, visiems šį rytą suteikta galia apeiti Kryžiaus kelio stotis, tad neatsitik, paimk mamą už rankos ir prisijunkit prie giedančios minios.

Dairaus savojo Jarvio, bet niekur nematau, sumetu, kad Laplandijos samiai, matyt, neina Kryžiaus kelio, teks be jo keliauti, tik kad nežinia, kur stovi stacijų koplyčios, juk jos raudonų plytų, būtų iš toli matomos, gal jų visai nebus, tik degs po kelias žvakes jų vietose, ir žmonės žinos, kokias giesmes giedoti.

Minia skarmaluotų, pajuodusiais veidais žmogelių jau prisiartino, ir mudvi prisiglaudžiam prie minios. Pastebiu, kad mama sniege nepalieka pėdų, eina tarsi plevendama per sprindį virš ledinės žemės, o mano basos kojos klimpsta, nebejaučiu sušalusių pėdų, pirštų, šaltis kyla link širdies ir aš nežinau, ar įstengsiu apeiti visas keturiolika stočių, ir vis viena einu, nes negaliu neiti, kai visi mūsų žeminės žmonės eina, turiu neatsilikti.

Ir štai lyg iš po žemių išskyla Pirmoji stacija. Viešpatie, ji visa iš ledo, ir paveikslas nišoj aptrauktas šerkšno gėlėmis. Minia suklaupia, aukštas vedančiojo balsas užveda giesmę. Ir į šaltą speigo miglos aptrauktą dangų pakyla daugybės žmonių balsai, girdžiu įvairiakalbę, nelabai darniai skambančią giesmę. Jai nutilus girdžiu vedančiojo tariamus žodžius:

– Garbiname Tave, Viešpatie Jėzau Kristau, ir šloviname Tave, kad šventuoju kryžiumi atpirkai pasaulį. Viešpatie, Tu stovi prieš žmogų – savo teisėją. Ir už ką Tu teisiamas? Juk Tu norėjai mums gero: pamokyti, gydyti, gelbėti. Mes nepanorėjome būti taisomi. Viešpatie, išmokyk mus savo gerumo ir teisybės.

Ir visi vienu įvairiakalbiu balsu taria:

– Pasigailėk mūsų, Viešpatie. Pasigailėk mūsų. Imi Tu kryžių, o mes nuo jo bėgam...

Juntu, kaip ašaros srūva mano veideliais, beveik visos moterys verkia, vyrai nuleidę galvas, tarsi nusikalte. Ledinė koplyčioje šventas paveikslas rusena keista melsva dangiška šviesa, jos spinduliai gula ant suledijusios tundros, ir baltosios lapės sprunka į šalis. Žinau, kad visi sargai, jų meilužės ištvirkėlės užsidangstę langus ir pasislėpė giliausiose savųjų urvų kertėse, kumščiais užsikimšo ausis, kad negirdėtų šventų žodžių, nematytų didžiulės žmonių minios, kuriai jie nieko nebegali padaryti, nes ten, kur tie žmogeliai klūpo, meldžias ir gieda, jiems nevalia žengti, nes peržengę šventumo ribą jie sudegs, pavirs pelenais, juos išnešios vėjas ir šventa liepsna sudegins tvirtai suręstus jų barakus su puotai paruoštais stalais, su žmonių kraujo pilnais vyno buteliais.

Nepastebiu, kaip mama išnyksta, dairaus, šaukiu: mama, bet niekas neatsiliepia. O minia jau nutolus. Vos begirdžiu Vienuoliktos stacijos maldas, tik paskirus žodžius: rankos... gydė.... perkalamos... paplūsta kraujas... šitaip mes... už meilę... kelia prikalta... tarp piktadarių... išjuokia...

Suvokiu, kad niekaip neįstengsiu nušalusiomis kojomis basa apeiti viso Kryžiaus kelio, sustingsiu tundroj, suklypsiu, susigūšiu į kamuoliuką ir užpustys mane negailestingoji pūga, ir manasis suomis manęs neberas, ieškos, bet manęs jau niekur nebebus, ir jis liks vienas visame pasaulyje be savo Augustės našlaitės.

Tūna po sniegu, dūstu, visa pavirtus į ledą, tik mintys kartoja: pasigailėk manęs, Viešpatie, nes nuo Tavęs pabėgau.

Jau nebejuntu šalčio, atrodo, minu susupta į elnio kailį, ant krūtinės taip lengva, širdy toks saldumas, ramybė, ir nieko jau nebetrokštu, nieko nesigailiu, nes visa baigėsi, visa praėjo, tik meilė dar rusena giliausiame širdies kamputyje, bet ir ji praeis, pamažu sudils ir Jarvio veido bruožai, nutols užges mėlyna jo akių šviesa, taip gera taip gera miegoti...

Posnieginė tamsa ir begalinė ramybė.

Ir staiga – inkštimas, skubus įnirtingas kažkokio žvėries letenų kasimas. Tamsa ima švisti, ir jau juntu šiltą alsavimą, šilto švelnaus liežuvio prisilietimus ant veido, rankų, kojų. Ant vokų. Ir akys palengva pamaži labai lėtai iš pilkos miglos ima kelti ryškinti šuns galvą. Ir mintys jau taria jo vardą – lūpos dar nepraveriamos, sukabintos ledo nagais.

Margi, Margiuk, gerasis šuneli, kaip tu čia atsiradai?

Ūmai prisimenu, kaip mūsų namų sargas buvo rusų nušautas, kaip graudžiai raudodama nunešiau jį po sena obelį ir palaidojau, iš plonų šakelių supyniau kryželį, įsmeigiau į smėlio kauburėlį.

Nuo šilto kvapo, nuo švelnių liežuvio prisilietimų mano lūpos pagaliau prabyla:

– Margi, Margiuk, juk tu nušautas, pati tave pakasiau, supyliau kapelį, o gal čia ne tu?

Ir Margis žmogaus balsu, vis painkšdamas iš laimės, taria:

– Augustėle našlaitėle, čia aš, tavasis Margiukas, tavo vaikystės bičiulis, tad argi svarbu, kad mane tas kareivis nušovė ir švininė kulka pervėrė mano šunišką širdį, argi dabar tai svarbu, mieloji mergele. Svarbu tik tai, kad aš gulėdamas po sena mūsų sodo obelį, po žeme, po sniegu pajutau silpstantį tavo alsavimą, klumpantį tavo širdelės žingsnį, sugavau mingingas tavo širdies mintis ir taip baisiai išsigandau, kad tu lengvai susitaikei su mirties miegu, taip greitai atsisakei paties brangiausio – suomio Jarvio meilės, gal nepagalvodama, jog esi už jį atsakinga, be tavęs jis neišgyvens, pasiduos sargų ir prižiūrėtojų prievartai, užmirš net duonos pakramtyti ir vieną rytą išeis tavęs, savosios Augustės našlaitės ieškoti ir pradings neaprepiamuose Jakutijos tyruose, ir nežinia nežinia, ar taip išsiskyrusios jūsų sielos suras viena kitą, gal prasilenks dangaus keliuose, ir amžinybės dovanos joms taps karčios lyg pelyno šakelės, nei Metelės žiedas, sklidinas ašarų kaip lietaus lašų. Tad kelkis, mano brangioji, tundros lapės ir vilkai jau užuodė tave, jau renkasi už vėpūtinių, jau tykoja, kelkis, Auguste, eisim prie didžiosios upės ir pašauksim Jarvį vardu, jis dabar žiūri į juodą eketę ir svarsto, ar traukti apledijusį tinklą, ar nerti į bedugnę žuvų karalystę, kad pavirstų žuvimi ir išplauktų į jūrą. Kelkis, paskubėk, nes ir man duota tik ši diena, kitos nebus, tik ši vienintelė iš daugybės dienų ir naktų, kad išgelbėčiau tave ir tavo suomį.

Klausausi Margio kalbos ir vis dar negaliu patikėti, kad šis nedidelis šunukas, *šunys*, kaip jį vaikystėje maža mergaitė vadino, galėjo įveikti tokią žemės tolybę, juk ratuotas traukinys mudvi su mama vežė ilgiau nei mėnesį, bet traukinio kelias lygus, bėgiai net blizga, kad ratai greičiau dundėtų, o šunukui teko įveikti kalnus girias upes upelius raistus pelkes akmenynus ledų sangrūdas, teko sprukti nuo plėšriųjų vilkų baltųjų lapių ir šiaurės pelėdų, tad kaipgi jis, toks mažutukas, įveikė tokią kelionę?

Norėčiau Margio paklausti, bet jis taria:

– Neklausinėk, mergele, nes negaliu atskleisti didžios paslapties, kieno dangiška ranka mane vedė, rodė kryptį, kad nepaklyščiau, yra tokia šventa ranka, ji priklauso vyrui pilku abitu, visų gyvūnų globėjui, kažkada net vilkui sakiusiam pamokslą, tik negaliu ištartį jo vardo, nes jį ištarus visa pradingtų, ir aš jau nebegalėčiau tavęs išgelbėti, mat tas šventas vyras labai nenori, kad už jo gerus darbus žmonės ir gyvuliai ir žvėrys jį garbintų, jo vardą minėtų, nes garbės jam ir po mirties nereikia, širdies gerumas pačioj jo prigimty, kaip kito prigimty – pyktis, nuodėmės ir kerštas, ir neapykanta visam pasauliui, nes jo širdį dar negimus pasigrobė piktoji dvasia. Kelkis, Augustėle, negaišk, privalom suspėti, kol Jarvis neapsisprendė pulti į juodą vandenį, netekęs vilties ir noro gyventi.

Plačioji Lena su aukštais susigrūdusių lyčių kalnynais. Nuo ledinės šviesos skauda akis, bemaž negaliu žiūrėti. Klausiu Margio: šuneli, bene tavo akys šviesesnės, gal įžvelgi tarp ledynų Jarvį juoduojant. Bet Margis tyli. Apsidairau, o jis jau išnykęs. Stoviu vienui viena ant aukštojo skardžio ir nežinau, kaip galėčiau Jarvį išgelbėti – balso jis tikrai per tokią tolybę neišgirstų, rankų mosto taip pat nežiūrėtų.

Stoviu liūdna ir nežinau, ko imtis. Žiūriu į mirties maršką padengtus tolius ir jaučiuos tokia vieniša, apleista, net šunukas dingio, ir niekam žeminėje aš nerūpiu, vieni darbe, kiti ant gultų dejuoja, nuo utėlių ginasi, gal tėvynės laukus ir pievas prisimena, seniai ir ligoniai aimanuoja, meldžiasi, gal tą pačią Visų šventųjų litaniją kalba už mirusiųosius ir už save, šiaip ne taip dar krutančius. Gal ir eičiau į žeminę, bet Margis aiškiai pasakė kad Jarvis prie eketės lemties klausimą sprendžia, tad reikia kažką daryti, ko nors imtis.

Ūmai priešais mane ant sniego nutupia varnas. Nesuprantu, ar jis vietinis, ar iš Lietuvos, nes per visus tremties metus nepastebėjau nė vieno varno, gal jiems čia per šalta? Paklausyčiau išmintingojo paukščio patarimo, bet nemoku sparnuočių kalbos, tai tik rodau ranka į Lenos platybes ir šnabždu:

– Gerasis juodvarni, gal tavo aštri akis įžvelgs manojo suomio Jarvio taškelį, man nuo ledų šviesos akis skauda, nieko nematau.

Šnabždu nesitikėdama, kad varnas supras, ko prašau, nors žinau, kad lietuvių pasakose varnai ne tik kalba ir supranta, bet kartais ir berneliais pasiverčia arba juos ragana paverčia, tad vilties neprarandu.

Varnas krankteli: kras kras ir išverčia: rytoj rytoj.

Kaipgi rytoj, klausiu, juk aš sušalsiu, o ir Jarvis iki rytdienos jau gali būti žuvimi pasivertęs.

Bet juodvarnis jau išnykęs. Tad atsisėdu ant skardžio krašto, suriečiu kelius, apkabinu rankom ir laukiu.

Gal buvau kiek prisnūdus, kai išgirdau varno sparnų vasnojimą. Nutūpė šalia ir tarė:

– Matau, Auguste našlaitėle, kad tavo meilė stipri ir ištverminga, tai ji tau neleido sušalti, o aš turėjau įsitikinti, ar iš visos širdies trokšti, kad sugražinčiau tau suomį, tikriau sakant, samį iš Laplandijos, kurią prieš šimtą metų esu aplankęs, nes ten šalia elnių augintojų gyvena mano tolimi giminaičiai samiai geri žmonės, maniesiems visada skerdienos žarnigalių ant sniego palieka, tai ir aš keletą savaitių puotavau. Na, bet kas buvo, pražuvo, dabar metas Jarviu pasirūpinti, žvelk ana ten į tą ledų kalną, kiek dešiniau, na, ar matai juodą taškelį?

Įsižiūriu ir iš tikrųjų matau, kaip kažkas labai mažas juoduoja. Sakau varnui: mielasis varne, nejaugi ten iš tiesų manasis siauraakis geraširdis prie eketės vargsta, jeigu taip, tai paskubėk, lėk vienas, nes aš tokios tolybės per ledų sangrūdas nenuėisiu, skrisk, kilnūsiai paukšti, ir parnešk mano meilę, labai prašau.

Nieko netaręs juodvarnis pakyla ir beveik neplasnodamas, tarsi būtų dangaus dalis, nuo aukštojo skardžio nusklendžia ledo kalno pusėn. Išplėtęs juodus kaip akmens anglis sparnus jis tikrai ne mažesnis už erelį, kurį mačiau Kauno zoologijos sode, kai tėvas buvo į miestą mane nusivežęs. Toks paukštis iš tikrųjų ne tik zuikį paneštų, ko gero, penkiametę mergaitę lengvai pakeltų, nes ir nagai kaip to narve ant šakos tupėjusio susikūpinusio erelio žuvininko.

Po kelių akimirų juodvarnis susilieja su virš ledynų tyrančia šalčio migla. Meldžiuos, kad paukščiui pavyktų Jarvį perkalbėti, nes jo Augustė našlaitėlė gyva, stovi ant upės kranto ir laukia.

Laikas tarsi sustoja – taip ilgai varnas negrįžta. Jau nežinau, ką ir begalvoti, gal Jarvis jau pavirtęs žuvimi ir paniręs į juodą vandenį iriasi jūros platybių pusėn? Bet ne, to negali būti, nes kaipgi jis galėtų ryžtis tokiai sielą pražudančiai beprotybei neįsitikinęs, ar jo Augustė iš tikrųjų pražuvus. Ne, jo viltis gal dar už manąją stipresnė, kiek kartų žeminėj jau norėdavau ligai pasiduoti, paklusti tam visą kūną deginančiam karščiui, galvos svaigimui, kai net karščiausios maldos bejėgės pagelbėti kiek kartų jis mane patraukė toliau nuo mirties prarajos krašto, kiek kartų įkvėpė norą dar pagyventi, sulaukti laisvės. Tad tikriausiai jis ir dabar su tais apledėjusiais tinklais vargsta, į akmenį sustingusias žuvis plikomis rankomis iš ledinio vandens traukia, nes nuo sugautų žuvų gausos priklauso duonos davinio dydis, o juk jam reikia dirbti už du, nes iš manęs menka pagalbininkė.

Ir štai matau artėjantį, didėjantį varną. Ne vieną. Jo naguose manasis Jarvis su tinklais per petį. Po kelių mirksnių suomis jau pastatytas ant sniego šalia manęs. Žiūriu nedrįsdama rankos ištiesti ir negaliu patikėti tuo, ką mato akys – Jarvis visas padengtas stambiais raudonosios žuvies žvynais, tik veidas švarus, žvynų nepaliestas, ir akyse vis ta pati nežemiška melsvo dangaus šviesa, dėl kurios ir pamilau

svetimakalbj, pažvelgiau į akis, ir širdis suspurdėjo, nujausdama, jog tai yra tikros meilės pradžia, dar tik silpna liepsnelė, bet jau neužpučiama, neužgesinama.

Pagaliau išdrįstu, pripuolu, apsikabinu ir bučiuoju akis, veidelius, šaltas lūpas, žvynuotas rankes, o ašaros byra ir stingsta į ledo kruopeles. Laikau apkabinius ir meldžiu Dievą, kad žvynai nukristų, išlaisvintų žmogų, su kuriuo jau sutarta dviese sulaukti laisvės dienos ir daugiau niekada nesiskirti per amžių amžius.

Ir Aukščiausiasis išgirsta mano maldą. Matau, kaip tie aplediję žvynai atitrūksta nuo Jarvio drabužių – vis dėlto kūno žuvies pavidalas nepalietė, tik rūbus, ačiū Dievui, – atitrūksta ir išnyksta, jau girdžiu savojo vyro širdies plakimą ir nedrąsius, labai tylus atsiprašymo žodžius:

– Ar tai tu, Auguste našlaitėle? ar tavo vėlė? kad būčiau žinojęs, jog tu nepražuvai tundroj, būčiau į eketę nenėręs, būčiau atšliaužęs kad ir beveik numiręs, rankas ir kojas nušalęs, nebūtų tau reikėję manęs ieškoti ir tokiam speigui spaudžiant basai ant aukštojo kranto stovėti, ak, mano meile, tai tu mintimis prisišaukei šį stebuklingąjį paukštį žmogaus balsu kalbantį, galingesnį už erelį, jis pakėlė mane kaip šapą, kaip mažą žuvelę, ištraukė už plaukų iš eketės ir pakėlė, nespėjau net pasiteirauti, kaip jis mane Lenos ledų tyruose surado, nežinau, kaip galėsiu geradariui atsilyginti, paklausiu galiūno, gal paims žuvį.

Ir tuomet mano akys išvysta tinkle blizgantį gausų laimikį, už jį Jarvis tikrai gaus ne vieną ir ne du duonos davinius, užteks visai savaitei, jei taupiai valgysim, galėsime net senį Petrą su žmona Maryte pavaišinti, jeigu dar gyvi žeminėje tūno, nemirė iš bado, kolei aš klajojau Jarvio ieškodama.

Tuo tarpu varnas krankteli ir žmogaus balsu taria:

– Neapgailestauk, gerasis žmogau, kad nežinai, kuo man atsilygini, man užmokesčio nereikia, ne dėl žuvies tave išgelbėjau, man ir baltųjų zuikių gana, ištiesiau tau pagalbos nagus dėl Augustės našlaitės, kuri taip ilgai tavęs ieškojo, basa tundros platybės įveikė, ant aukštojo upės skardžio stovėjo, mano skirtą išbandymą atlaikė, nes gailestinga yra jos meilė, skaisti ir tauri kaip ir tavoji, o kur dvi meilės susijungia į viena, ten net baisiausi išmėginimai negali jos užgesinti. Man metas skristi, o jūs keliaukit namo, nuneškit žuvies ant gultų dejuojantiems senukams, ligoniams ir pasistenkit daugiau niekada nesiskirti, nes, nors išbandymai grūdina meilę, ilgi išsiskyrimai gali pasėti karčiosios Metėlės sėklą, iš kurios išaugs irzlumo, abejonių ir nepasitikėjimo dygliai. Likit sveiki.

Varnas pakilo, suplasnojo ir per mirksnį išnyko tundros platybėse, gal nuskrido į Laplandiją aplankyti giminių, pasižiūrėti, ar geraširdžiai samiai vis dar atiduoda varnams skerdenų žarnigalius, kad juodieji pranašų paukščiai gyventų sotūs ir sulauktų trijų šimtų metų amžiaus.

Dar keli mirksniai – ir mudu su Jarviu savoje žeminėje, iš mūsiškių per tą laiką niekas nenumirė ir niekas nepasikeitė.

Tad suvalgius kąsnelį žalios žuvies su duonos kampeliu užkopiau ant gulto, palaukiau, kol Jarvis mane užklos, apkamšys, ypač nuo sienos pusės, kad neprišaltų plaukai, įmes kelis lentgalius į geležinę krosnelę ir sulaukęs, kol mano akys užsimerks, pabučiuos mane į kaktą, pasiims lietuviškas pasakas, atsivers „Dvylika brolių juodvarniais lakstančių“ ir mėgins perprasti žmogaus ryšį su dangaus sparnuočių pasauliu.

Ketvirtas sapnas

Auksinė žiurkė

Nors žinau, kad sergu, karščiuoju, ilgiau negaliu laukti, tad prašau, maldauju Jarvio padėti man surasti bent mamos kaulelius, jeigu nepavyktų aptikti to iš neobliuotų lentų sukulto karstelio. Manasis

geraširdis suomis samis spyriojasi, randa įvairiausių pasiteisinimų – tai jis ilgai kasykloje užtruks, tai kelioms dienoms išvyks į kitas salas žvejoti, tai jam būtina žeminės velėnas tvirčiau pritvirtinti, nes pranašauja pūgą.

Bet aš nepasiduodu, įkalbinėdama sakau:

– Tavo mama gražiai Laplandijoje palaidota, saugi, o manoji ant amžinai gaudžiančios jūros stataus kranto lentgalių dėžėj guli, niekas jos neaplanko, niekas bent tundros gėlelės nepadeda, maldelės nesukalba. Gal tau nelengva suprasti, bet patikėk, brangusis, ilgiau laukti nebegaliu, pats žinai, kokia sunkia liga sergu, visa gali nutikti, tad maldauju, ruoškis į kelionę.

Pagaliau Jarvis susitaiko su mintimi, kad mane, labai karščiuojančią, neišvengiamai teks po sniegu dunksančiais, ilgus kilometrus besitęsiančiais tuneliais labirintais vežioti, ilgai klaidžioti, ir dar neaišku, ar pasiseks aptikti Augustės našlaitėlės mamos kaulelius. Bet vis dėlto ištaria: gerai, pamėginsim.

Vieną vakarą, kai žeminės varguoliai dejuodami suminga, manasis suomis nežinia kaip gavęs parsineša evenkiškų rogių pavažas. Atidžiai mane apkamšęs, virvele apriša skarmalus ties kojomis, per liemenį, vis šnabždėdamas: turiu tvirtai tave pririšti, nes urvuose gali pasitaikyti kalnų ir nuokalnių, bijau, kad išsprūdus ir nuo kalno skriedama neišvirstum iš gulto, nes tunelio grindys ir sienos kietesnės už uolą, galėtum savo skaudančią galvelę susitrenkti ar kolų kaulelį susilaužyti.

Tvirtai pririšęs, liepęs paslėpti po skarmalais mažąjį pirštelį, nukelia gultą ant ledinių žeminės grindų ir atsiklaupęs ilgokai triūsia – prie gulto rėmo taisy rogių pavažas. Matau, kaip jam sunku, net prakaito lašeliai išmušakaktą, virsdami smulkiais ledo kristaliukais, kakta tik žvilga, tarsi švyti, sakytum, šalia manęs klūpo kažis koks šventasis vardu Jarvis, nors greičiausiai tokiu vardu šventojo ir nėra.

Pats apsisvelka visus rūbus, kokius tik turi, užsimauna žvejybai skirtas, gerokai suplyšusias pirštines, skara apsimuturiuoja galvą, vos gyvus veltinius taip pat apsuka skarmalų juostomis, dar apžvelgia miegančiuosius ir atsiprašęs visų, kad taip slaptomis iškeliaujam, atplėšia žeminės duris.

Ir iš sykio patenkam į drumstai melsvą prieblandą, nes tuneliai sniego pusnyse prakasti prie kiekvienos žeminės. Urvo dugnas už keleto žingsnių staiga krenta žemyn, tad Jarviui tenka gulto roges prilaikyti. Nusileidę dairomės, į kurią atšaką sukti.

– Auguste našlaitėle, gal tavo širdis nujaučia, katron pusėn turėtume kreipti roges? – paklausia Jarvis.

– Kad ne, – atsakau, mano širdis dar akla ir kurčia, tik karštis, ligos liepsna ją degina, rinkis pats, mielasis, iš manęs menka posnieginių urvų žinovė, pasikliauju tavo išmintimi ir nuovokumu, juk ne kartą pats vienas radai kelią į namus per baisiausią pūgą, kai, atrodė, visa, kas gyva, turėjo žūti.

Jarvis pasuka roges kairėn, širdies pusėn, nes iškilus kokiai bėdai ar neaiškumui visada geriausia pasikliauti širdimi, protas dažnai tik klaidina.

Tunelio sienos tarsi nublizgintos, matyt, per atodrekius jos kiek atitirpsta, o paspaudus speigui pavirsta į ledinį stiklą. Dugnas rupesnis, roges krato, gerai, kad Jarvis mane pririšo, rankom juk negaliu už gulto rėmo laikytis – nušals pirštai.

Nuokalnėse melsvoji drumsta šviesa kiek patamsėja, o ant kalnelių – vėl šviesesnė, viltingesnė, nors pats urvas nejaukus, atrodo, kad mes tikrai jau ne žemėje, kažkur aukščiau debesų, gal net mėnulyje.

Staiga prieš akis iškyla akla ledo siena.

– Kad tave kur, – sušnabžda Jarvis, – nereikėjo proto klausyti, jis tik ir taikos žmogų paklaidinti, pasiūlo akligatvį, sakytum, norėdamas žmogaus kantrybę ir jo galias išbandyti. Reikia grįžti į kryžkelę ir pamėginti dešinę atšaką.

Palengva apgręžia roges ir vėl stumia. Juntu, kad stumti daug jėgų nereikia, evenkų pavažos visada tobulai pritaikytos, kad šunų kinkiniui būtų lengva roges traukti. Galėtum sakyti, kad gulto rogelės pačios važiuoja, – Jarviui belieka vairuoti.

Sugrįžę į kryžkelę tylim, kiekvienas savo širdy sprendžiam mįslę. O ją išspręsti ne taip lengva, nes posnieginiuose urvuose galima kaipmat paklysti. Ir vis dėlto šį kartą sukam į dešinę.

Pavažiavę kokį šimtą žingsnių, aptinkam posūkį į kairę. Vadinasi, širdis neklydo, tik paskubėjo.

Dabar tunelio sienose matome iškaltas nišas, tarsi kokias laidojimo kriptas – apie jas labai seniai man skaitė tėvas. Pietų kraštuose žmonės iškala uolose tunelius, o juose kiek aukščiau nuo dugno – pagilimus, į kuriuos ir guldo savo mirusius brolius ar tėvus, čia jie sudūla, tuomet surenka kaulelius ir, sudėję į kaulų dėžes, užmūrija amžiams. Čia panašu, tik vietoj akmens – į ledą sustingęs amžinasis įšalas ir pūgų sunešti kalnynai. Dairomės ir matom, kad daugumoje nišų kaip malkos sukrautos raudonosios brangiosios žuvys, matyt, prižiūrėtojai ir viršininkas jas laiko juodai dienai, jeigu karas su vokiečiais užsitęstų, o amerikoniai dar nebūtų pradėję Laptevų jūra gabenti laivais maistą ir šiltus drabužius.

Jarvis sustabdo roges ir paima mažesnę žuvį. Nors ji kieta, sustingus kaip akmuo, suomis vis dėlto mažu peiliuku atriekia pailgus lustelius, duoda man ir pats čiulpia. Suprantam, jog kas bebūtų, iš bado tuneliuose nemirsim – tokia žuvis mirtimi besigaluojančius ligonius pastato ant kojų, ir po kelių dienų žmogeliai jau varomi į darbus. Žvynai kieti kaip kokio pasakų drakono oda, bet užtat po jais – rausva kvapni gerai įsūdyta mėselė, tokios Lietuvoj ir žiburiu Nemuno dugną apšviesdamas nerastum, bent jau mūsų šeima tokio skanėsto niekada nebuvo nei regėjęs, nei ragavus. Turtingi tie jakutai, ir jei ne ruso letena, kas žino, gal turtais ir anglus pralenktų. Bėda tik, kad ruso pilvas – bedugnis, jame mažesnės tautelės su visais savo lobiais tarsi skradžiai pragaro grindis prasmenga be naudos – vietiniai ar atvežti rusai ir čia pusalkaniai slampinėja, ta pačia šlapia duona su tremtiniais dalijasi, tik sau didesniąją dalį paskirdami, o badaujantiems ukrainams lenkams lietuviams latviams estams suomiams čečėnams palikdami trupinius. Nesupranta ruso valdžia, kad sotus žmogus šimteriopai daugiau darbų nudirbtų. Bet ko norėt, kai tikras žmogžudys, ne vienam bėgliui galvelę nurėžęs, negyvėlį banditu ir kraugeriu vadina. Bet ne mūsų valioje juos teisti, bus vienas vienintelis Teisėjas, kuris atskirs juodas avis ir ožius nuo baltųjų, juoduosius nutrenks į amžiną ugnį, o baltuosius dar labiau išbalins ir jie taps baltesni už pirmą sniegą.

Jarvis tuo tarpu kelias žuvis pririša prie rogių – toks maistas ir paklydusiems galės išgelbėti gyvybes.

Ir vėl slystam į nežymią nuokalnę, suomiui tereikia roges prilaikyti ir vairuoti, kad neatsitrenktume į sieną.

Neaukšta įkalnė, tad Jarviui tenka pastūmėti, o stumdamas palinksta prie mano galvos ir, sakytum, užsimiršęs, kur esame, kužda man į ausį per metus išmokus naujus lietuviškus žodžius: *mylėti, pamilo, meilė, iš meilės, be meilės, ilgesys, liūdėti, liūdna, liūdesys, liūdnumas, viltis, viltingas, vasara, sodas, obelys, aviliai, bitės, bitutės, bitužės, bitinėlis, bitinas, korai, medus, vaškas, bičių duonelė, pikis, žiedadulkės, gėlynas, kraujažolės, ugniažolės, našlaitės, naktižiedės.*

Padaro pertrauką, giliai atsikvepia, sulygina alsavimą ir kartoja, pridurdamas seniau išmokus žodžius: *mylėti gerai, pamilo Jarvi, meilė Dievo dovana, iš meilės pakvaišo, be meilės sudžiūvo į šakalį, ilgesys smaugia, nereikia liūdėti, Augustei našlaitėlei dažnai liūdna, nuo liūdesio nepasislėpsi, kartus yra liūdnumas, viltis kaip angelo dvelksmas, viltinga bus laisvės diena, mūsų vasaros, vaikystės sodas, žydinčios obelys, melsvi Karolio aviliai, šventos bitės, bitutės, bitužės, stiklasparnis bitinėlis, svarbiausias avily bitinas, kvepiantys korai, duonos riekė su medumi, šventos vaško žvakės, šventa bičių duonelė, pikis tinka žaizdoms gydyti, žiedadulkių arbata sielai sveikata, rojaus gėlynas, kraujažolės ant Augustės širdies, ugniažolė gydo karpas, našlaitės lyg Augustės našlaitėlės sapnai, naktižiedės saldžiam Augustės miegui...*

Per tą kalbėjimą, per užsimiršimą patenkam į siaurą atšaką. Norėčiau Jarviui patarti sukti atgal, bet kad tie jo kartojami švelnūs žodžiai mane svaigina, supa, žadina svajones, tad tyliu, žinau, kad jis pats po kelių akimirkų supras ne ten pasukęs.

Staiga rogės stabteli. Jarvis tyliai sako:

– Auguste našlaitėle, pakelk akis, žiūrėk, argi tai ne Dievo pirštas?

Pakeliu žvilgsnį, ir toks gailus liūdesys sugniaužia širdį. Urvo kampe, po ledu susigūžę tūno sargybinis ir į kitą salą vestas kalinys. Tarp jų įspraustas šuva. Du mirties nulemti broliai, gyvenime – priešai. Sargybinis su šiltais kailiniais, naujais veltiniais, baltojo zuikio kailio ausine kepure, stromis kailiu pamuštomis pirštinėmis, o kalinys varguolis tik skurliais apšvyniojęs galvą, kojas, rankas, drabužėlis

suplyšęs, perpučiamas. Graudu, kad žiaurioji pūga į tokias smulkmenas neatsižvelgė – išvydo du pasiklydusius žmones, bandančius už vėpūtinio prisiglausti, šunį apsikabinus bent kiek nuo šalčio apsiginti, pamatė į mirties spąstus patekusius ir užklojo savąja drobule, speigiračio naktų įkapėmis, paslėpė nuo žmonių ir dangaus akių. Ir nežinia, ar abu nelaimėliai tą pačią maldą kalbėjo, gal meldėsi tik lenkas, o rusas tylėjo, nes buvo išmokytas nepasikliauti nei Dievu, nei šetonu, tik ūsuotos pabaisos pažadais, o tie tarsi geležinės replės jau seniai buvo išrovę iš prie Baikalo kaime gimusio širdies vaikystėį girdėtas tarmiškai sibirietiškai tariamas stačiatikių maldas. Juk tremtinius prižiūrintys sargybiniai tiek įbauginti, už nesugautą bėglį – šūvis į kaktą, – kad vakarais net savo šešėlio išsigąsta, drąsindamiesi kriokia: stok, šausiu, nors ten tik valkata šunėkas paslapčia prie atmatų duobės mėgina prišliaužti.

Bet dabar jiedu – neišskiriami mirties sūnūs dvyniai, o tas pirštinėtam kumšty sugniaužtas šautuvas – tik klajūno lazda, ir durklas apledijęs kaip lazdos kablys ar pusmėnulis. Ir kulkos jau kaip užmigusios bitės, nekaltos, nes niekada dar nepatyrusios kraujo skonio. Ir tas kudlius, galbūt mėginęs pasprukti, bėgti į stovyklą, bet abu nelaimėliai sugniaužė jį šlančiais glėbiais, vildamiesi, kad šuns kraujas bent valandėlei pratęs paskutinius gyvybės žingsnelius. Tačiau net šuns širdies šilumos neužteko, nes šaltis tą naktį buvo baisus – 66 laipsniai žemiau nulio. Broliškas kapas, kurio neaplankys nei Marfa, nei lenkė Tereza.

Tunelio atšaka daro lankstą. Už posūkio prieš mūsų akis išdygsta šiurpus vaizdas: šeši kudloti šunys ir vienas evenkas rogėse – tarsi išlieti iš ledo, pakelta medžiotojo ranka taip ir sustingo, o šuva vedlys, matyt, norėjęs peršokti kažkokią kliūtį, taip ir sušalo pakibęs ore, nespėjęs ant žemės letenų pastatyti. Ledas dar nelabai storas, tad gali įžiūrėti gražiuosius evenko kailinius, išsiuvinėtus siauromis dažytais odelėmis, vaizduojančiomis žvėris, žvaigždes ir kažkokių nesuprantamus užkeikimų ženklus.

O, koks graudus, širdį veriantis paveikslas. Ir juo baisesnis, nes mudu su Jarviu suprantam, jog kinkinio ir žmogaus negalima liesti, nes po ledu – jau mirties valdos, pamėginęs prakirsti ledą tik paskleistum mirties dvoką, ir nežinia, ar mums patiems pavyktų pasišalinti.

Kurį laiką stebime šiurpų reginį, mintyse sukalbu maldą už mirusį medžioklį ir trumpesnę – už šunis, pasirodo, nepamiršau tos vaikiškos maldelės, kurią sukalbėjau anuomet po sena obelį prie Margio kapelio.

Netariam nė žodžio. Kažkaip nejauku taip arti mirties balsu ją trikdyti. Gal tylinčiųjų ji nepastebi, labai užsiėmus skaičiuoja po evenko kailiniais vis dar krutančias, dar gyvas kraugeres utėles, gal renka į kaulėtą saują, kad vėliau sudegintų ir paverstų pajuodusiomis tundros mėlynių kekėmis.

Pagaliau pajudam. Vis tuo pačiu lenktu tuneliu. Atsakų nematyti, tik urvas vingiuoja tarsi požemių gyvatė ar pasakų devynagalvio uodega.

Ir staiga prieš akis – siena ir jokio atsišakojimo.

– O Viešpatie, – rikteliu išsigandus, – Jarvi, kas bus?

– Nieko baisaus nenukoko, Auguste našlaitėle, – ramiai sako manasis suomis samis, – turime laiko, poliarinė diena šviesi, į aklą tamsą nepakliūsim, tereikia palengva grįžti ten, kur pasukom į kairę, matyt, pražiopsojau kokią nežymią atsakėlę, nebijok, brangioji, neprapulsim, tavąį Jarvį ne taip lengva įbauginti, gulėk rami ir nesijaudink.

Apgręžęs roges Jarvis pasileidžia tuo pačiu lankstu atgal. Nesustodami pralekiam pro ledinį medžioklio kinkinį ir man pasivaidena, kad evenkas sumirksi siauromis akelėmis, tarsi negalėdamas patikėti, jog gyvieji išdrįso mirties urvu keliauti.

Ir iš tikrųjų, lanksto pradžioje buvom pražiūrėję siauresnį atsišakojimą į dešinę, tad juo ir pasukame. Ir vėl grasus radinys – prieš metus pamazgų duobėje prie viršininko namo sušalęs Joniukas našlaitis nuo Siesikų, visų žeminės gyventojų labai apgailėtas, apraudotas, nes buvo guvus, darbštus, paslaugus berniukas, paskutiniu kąsniu su seniu Petru pasidalindavęs, greitas patarnauti, lentgalių krosnelei atnešti.

O dabar štai guli jo aplediję kaulėliai – kaip sušalo susirietęs į kamuoliuką, taip ir miega amžinu miegu, dešinės rankos kaulėlių pirštuose vis tą pačią šunų apgraužtą silkės galvą laikydamas, sugniaužęs, kad išbadėjęs sužvėrėjęs sulaukėjęs šuva neatimtų.

Užmerkiu akis ir pasimeldžiu už Joniuko sielą, gal ji aukštybėse ant rojaus šaltinio kranto kartu su angelais žemuoges skina, o gal sparnuota su paukščiais tarp sodo medžių lakioja, retkarčiais pažvelgdama žemyn, kaipgi ten, žemai, žeminėje po sniegu, po velėnos stogu Augustė našlaitėlė su savuoju suomiu laikosi, – gal jau susižadėję?

Užmerktų akių gelmėj regiu dvi nežinia iš kur atsiradusias gryno vaško žvakes iš abiejų Joniuko kaulėlių pusių. Sumetu, jog jas galėjo ir senelis Karolis atnešęs pastatyti ir uždegti, juk kartą, iš ano pasaulio apsilankęs, mane duonos rieke su medumi pavaišinęs, išnykęs, galėjo apsukti ratą, sugrįžti ir stebuklingu vėlių būdu į ledo urvą patekęs iš bedugnių durtinio kišenų ištraukęs vaško kamuolį iš jo padirbti dvi žvakes, o dagtims panaudoti savo žilų plaukų siūlelius. Juk visada kišenėje nešiodavos vaško, kartą net mažą vaškinę lėlikę man buvo nulipdęs, kad ir mano pirštai prie vaško įprastų, kas žino, gal paūgėjęs tapsiu bitininke, tai būtų didi retenybė, nes moteris bitės kažkodėl stipriau nei vyrus puola, dėl to bemaž nėra bitininkų, vis tik bitininkai ir bitininkai.

Bet atmerkus akis jokių žvakelių jau nebematau, suvokiu, jog tai mano širdis taip savo norą išreiškė, nes labai susigraudino Joniuko kaulėlius išvydus. Vadinasi, širdies akimis žiūrėjau, o joms nieko nėra neįmanoma, vaikystėj maniau, kad visos pasakos širdies kalba parašytos, dėl to jose kokiam berneliui net aukščiausias stiklo kalnas – ne kliūtis karalaitės karstą pasiekti, bučiniu stiklą sutrupinti ir iš gilaus miego prikelti.

Tačiau suomiis jau stumia roges gilyn į siaurąją atšaką kalbėdamas:

– Skubėt nebūtina, bet vienoje vietoje per ilgai užsibūti taipgi nereikėtų, nes nežinom, kiek dar teks šiais klysttakis klaidžioti, iki pasieksim tą brolišką kapinyną. Atleisk, širdėle, bet Joniuko maldomis neprikelsi, sukalbėjai vieną ir gana.

O aš ir toldama nuo vaikelio kaulų negaliu užmiršti, koks jis buvo geras, paslaugus ir skaityt mokėjo, dar iki pažinties su Jarviu man vakarais iš knygelės pasakų paskaitydavo retai kada užsikirsdamas, lyg būtų tris skyrius baigęs, o juk tikrai nebuvo, nes šešerių metų ne visus ir į pirmą priima. Tad leidau širdžiai graudentis, tegu gruzda ant skausmo žarijų, gal nuo jų bus tiems kaulėliams bent kiek šilčiau ir jaukiau, nors kažki kažki, ledynų žemė negailestinga kaip slibinas, ką prarijo – jokiomis žarijomis neatšildysi, nepažadinsi.

Ūmai man į galvą ateina mintis, kad jeigu broliškas kapinynas ant aukšto Laptevų jūros kranto, tai artėdami turėtume ir po ledu išgirsti, kaip nirtulingos bangos į krantą dūžta. Įtempiu ausis, klausausi, bene išgirsiu tolimą ošimą, bet klausą pasiekia tik evenkiškų pavažų čezėjimas į tunelio dugno nelygumus ir duslus, nors neskubrus Jarvio alsavimas.

Staiga rogės sustoja ir suomiis net keikteli, nors šiaip labai retai bjauriais žodžiais savąsias lūpas sutepa, net apie viršininką Pugalovą kalbėdamas nesikeikia, o gal aš tą jo samiškų keiksmų nesuprantu, nes visi čia tik rusiškai vienas kitą ir valdžią keiksnoja.

Pakeliu akis ir aikteliu iš nuostabos. Būčiau virvelėmis neprižišta, tai tikrai būčiau pašokus.

Šoninėje tunelio sienoje, per kokius du žingsnius nuo dugno, tarsi įmūryti riogso plikas kaip tik ką pagimdytas Pugalovas, o po juo – išvirkėlė lignoninės sanitarė Agafa, nuogas kinkas į tunelio lubas įrėmus. Aikteliu ir užsimerkiu, kad nematyčiau tokios šlykštynės, buvau girdėjęs, kas Pugalovo būste naktimis dedasi, bet vis netikėjau, maniau, kad žmonės iš nuoskaudos tremtinių valdovą apkalba, ir štai įrodymas – kaip kruvina kapeika ant Joniuko delno. Ir buteliai, ir šukės įšalę, sustingę amžiams, kad po mūsų ateisiančios kartos įsitikintų, kas čia, užpoliarėje, dėjosi, nekaltųjų krauju plėšrius nagus išsitepliojęs girtuoklis viršininkas mergas dusino, pasak žmonių, ne vieną per naktį, bet Agafa buvo jo mylimiausioji, karšta kaip ragana, nepasotinama, atleisk jiems, Viešpatie, tokios mirties net tėvo žudikui, tam apsmuktakelniui rusų šauliui nelinkėčiau. Užsimerkiu, mėginu bent kokią trumputę maldelę už

sargybinis ar tremtinys, kuris nebūtų tokios baisybės pasmerkęs. Tik vienas Jarvis, grįžęs iš darbo prie ledinių tinklų, šildydamas rankas virš geležinės krosnelės, liūdnai prabilo:

– Ne žmogaus valioje toks žiaurumas, patikėk, Auguste našlaitėle, čia žmogų vos gimusį į savo nagus bus šėtonas suėmęs, žmogaus kraują juoda derva pavertęs, akis nematomais kruvino stiklo akiniais uždengęs, toks žmogus yra bejėgis ką nors pakeisti, jis nekenčia visų ir viso pasaulio, bet labiausiai savo prakeiktos lemties, tad baisiais darbais iš paskutiniųjų stengiasi gąsdinti žmones, nes pyksta ant Dievo, kuris leido pragaro valdovui pagrobtį tik gimusio berniuko sielą. Dėl to man jo gaila ir aš jam atleidžiu. Sunkia širdimi, bet atleidžiu, nes jeigu nė vienas žmogus jam neatleis, vadinasi, ir po mirties neturės ramybės. O juk Kūrėjas sutvėrė žmogų gražesniai gyvenimui, tad Nevzorovas tikrai nekaltas, kad likimas ar negailestingoji, apakus nuo kraujo valdžia nugrūdo jį į Jakutijos šiaurę, kur net gražios prigimties žmogui sunku žmogaus pavidalą išsaugoti, tai kaipgi patekęs į šėtono nagus turėtų gyventi, kad įveiktų piktojo valią? Tas yra neįmanoma. Matai, brangioji, kokia jo mirtis, koks baisus neteisybių tulžies pripiltas ledinis indas, ir budelis iš jo gers iki pasaulio pabaigos, kai apsivers žemė ir Šiaurė taps Pietumis, ir ištirps visi ledai ir atsivers šio tunelio paslaptys.

Jarvis stumia roges ir kalba, stengiasi įrodyti, kad žmogus – tik rasa ant žolynų, pakyla vėjas ir rasa sudūžta, išnyksta, ir pasibaigia visos neteisybės, skriaudos, ir geri darbai po mirties nebūna pagerbiami, nes tokie jie ir privalo būti, ir žmogaus čia mažiausias nuopelnas, tiesiog jį, vos gimusį, priglaudė angelo rankos, ir šitaip jis išvengė pagundų ir prakeiksmo.

Ūmai rogės sustoja. Tylim, nes abu viena klausia išgirstam jūrą. Ji dar toli ir jos gausmas švelnus, negrėsmingas, bet tai jau Laptevų jūra. Įsitikinęs tuo, ką girdi, Jarvis sako:

– Žinau, kad girdi tai, ką ir aš girdžiu, abu žinom, kad tai jūra, vadinasi, krantas jau netoli, nes tik į krantus dūžtanti mūša sukelia tokį gausmą. Vilkimės, Auguste našlaitėle, kad daugiau neteks klaidžioti ir netrukus pasieksime broliškąjį kapinyną.

Vėl pajudam. Dabar jau žinom kryptį, tad nekreipiam dėmesio į klaidinančius atsišakojimus, šliaužiam greitai to išganingojo garso vedami.

Ir štai tunelis baigiasi, prieš akis atsiveria plati aikštė. Ledinių sienų rate dunkso daugybė medinių dėžių – jose turėtų ilsėtis varguolių palaikai. Man suspaudžia širdį, pakyla karštis, akis užplūsta dėkingumo Jarviui ašaros. Jeigu ne jo drąsa, ne jo ištvermė, ne jo meilė, argi aš kada būčiau pasiekęs šį užmaršties dugną, ant kurio miega ir mano mama.

Pirmam jauduliui nuslūgus suvokiame, kad bus bemaž neįmanoma tarp daugybės surasti, atpažinti tą vienintelį mamos būstą.

Tarp apiledijusių dėžių nėra jokių takelių, net nežinia, nuo kurio krašto pradėti paieškas. Jarvis stumia roges, o aš, negalėdama iš jų iškopti, nes kaipmat suklypsiu, neatlaikysiu, tik pasiremiu alkūne į gulto rėmą ir žvelgiu žvelgiu pro ašarų miglą. Dežėse po ledo stiklais miega moterys, senukai, vaikužėliai, retą kurį atpažįstu, matyt, dauguma iš kitų žeminių ar net iš kitų salų atplukdyti. Lediniai karstai ir karsteliai. Nesuire, šalčio išsaugoti kūnai, gal tik kiek pajuodę, nes ir gyvos kojos nušalusios pajuosta, nes nuo šalčio net kraujas pajuosta.

Sustojam nežinodami ko imtis. Aš kalbu maldą už mirusius. Jarvis tyli, sunkiai alsuoja, pavargo ir manasis galiūnas, ištvermingasis. Ir staiga išgirstam ploną šiurkštą balselį:

– Sveika atvykus, Auguste našlaitėle, nemaniau, kad pasiryši tokiai sunkiai kelionei, dar niekas iš gyvųjų čia nebuvo apsilankęs. Sveikas ir tu, suomi Jarvi, esi drąsus vyras, kad leidais į požemių karalystę. Žinau, kad čia jus atvedė gaudžianti jūra, pakol kas ji dar tolokai nuo kapinyno, bet niekas nežino, kada bangos išplaus birų smėlį ir jūra pasiims karstelius. Gal tai įvyks dar po šimto metų, o gal ir po penkerių ar dešimties. O dabar eikim prie reikalo. Jarvi, stumk roges, aš parodysiu Augustės našlaitėlės mamos karstą, jis netoliese, kaip tik iš krašto, tik teks kiek ratu pašliuožti.

Ir tik tuomet išvystame Auksinę žiurkę, gal tik truputėlį didesnę už pačią, kokie gyveno mūsų tvartelyje Veprių pakraštyje. Dažnai esu juos regėjęs. Tai drąsūs žvėreliai, nors ir labai rajūs. Bet čia tikrai

ne pacas. Greičiau čia pasakų gyvūnelis, nes kitaip nebūtų auksinis, visada, kur tik kas pasiverčia ar auksiniu obuoliu, ar auksakarčiu žirgu, – ten ir pasaka. Jarvis išsyk atpažįsta kapinyno sargą, tad paaiškina:

– Visuose pasaulio kapinyuose, išskyrus tuos, kur palaikai pelenų pavidalu suberiami į urnas, šios įmūrijamos į tam skirtus kolumbariumus – esu juos matęs Suomijos Turku mieste, – taigi visuose kapinyuose sargauja žiurkės, nes niekas taip švariai nenugludina kaulų, kaip šie graužikai. Tik nežinojau, kad ypatingais atvejais šie sargai gali turėti auksinius šerius. Matyt, ši žiurkė tikrai pasakiška. Bet ar ne pasakiška savais lobiais ir turtais Jakutijos žemė? Kur dar rastum tiek deimantų, aukso, platinos, brangiųjų akmenų, kieno upėse dar plaukioja tokia neprilygstamo skonio žuvis, kur dar galėtum sumedžioti baltasnes už pirmą sniegą baltąsias lapes pesecus, o ar ne pietų Jakutijos miškuose gyvena sabalas, tas visų brangiakailių žvėrių karalius. Tad nereikėtų stebėtis, kad ir kapinyno sargas čia auksinis.

Trumpai paaiškinęs neregėto žvėrelio paskirtį, Jarvis kreipiasi į Auksinę žiurkę sakydamas:

– Garbioji karstelių prižiūrėtoja, maldauju, negaiškim, veskite prie Augustės našlaitėlės mamos karsto, kad pasimelstų, nuramintų pavargusią ir ligos kamuojamą širdį, nes mūsų laukia ilga kelionė atgalios į laikinąjį mūsų būstą, į tą drėgną, apšerkšnijusiomis sienomis, apledijusiomis grindų lentomis landynę, kokių iki šių nelaimingų laikų žmonija dar nebuvo pasistačius, bet mums, beteisiamis žmogeliams, žeminė – vieninteliai bent kiek apsaugantys nuo speigo ir pūgų nameliai.

Auksinė žiurkė nuveda mus prie mamos karsto. Pasirėmus ranka į gulto rėmą, kad geriau matyčiau, žvelgiu į po ledo stiklu ramiai tarsi danguje miegančią mamą. Atrodo kaip gyva, ir man pasigirsta jos žodžiai: sėskis, Augustėle, sušukuosiu tau plaukus, supinsiu kasas. Net suvirpu, išgirdus prieš daugelį metų vaikystėje tiek kartų girdėtus švelniausius pasaulyje žodžius, ir ašaros jau temdo akis. Žvelgiu pro ašarų miglą, pro ledą ir regiu mamos pirštuose senąjį Karolio žmonos, mano senelės, maldynėlį, tokį seną, kad, atrodo, vien nuo prisilietimo jis sutrupės į neįskaitomas skiauteles, į šventąsias dulkes, tik po ledu jo niekas nepasieks, išsaugotas žeminėje čia jis liks amžiams vis toks pat, kvepiantis laukų žolynais, vaistingąja arbata ir vašku, nes iš jo ne kartą ir Karolis skaitė šventųjų gyvenimus, ypačiai po to, kai senelės regėjimas nusilpo.

O už ledo sienų, kažkur toli gaudžia nerimsta Laptevų jūros mūša, dar nelabai grėsminga, bet artėjanti, nenumaldomai reikli ir nepermaldaujama.

Suprantu, kad atvykau čia vienintelį ir paskutinį kartą pažvelgti į miegantį mamos veidą, į pavargusias rankas, į žilus nei krosnelės pelenai paryčiais plaukus. Atsiprašau mylimosios, kad neturiu teisės kaip pasakoje bučiniu sutrupinti ledo stiklą, nes šioje mirusiųjų šalyje pasakos negyvena, čia niekada nebuvo apsilankęs Kristianas Anderseną ar Haufas, nes jų laikais žmogus dar nebuvo toks žiaurus, dar netrėmė tūkstančių į šešiasdešimties laipsnių šalčio žemę, tik naujieji kruvini laikai išrado naują laidojimo būdą, kaip reikia nuo pasaulio paslėpti nesuskaičiuojamą daugybę vaikų senelių motinų tėvų našlaičių ligonių, niekam nepadariusių pikta, tik nenorėjusių paklusti svetimųjų priespaudai, žiauriems įsakymams, išdavystėms, nes jie tikėjo Dievo teisingumą ateisiant ir į jų kraštus.

Matau, kad kantrusis, geraširdis Jarvis jau nerimauja, dar neragina atsitraukti nuo mamos karsto, bet jau jo akyse ima rusenti baimės kibirkštėlės – juk nežinia, ar grįždami nepakliūsim į uždaro, be išėjimo ledinio labirinto spąstus.

Kaip nebūtų gaila, susitaikau ir aš – būtina grįžti.

Paskubomis sukalbu maldele: amžinąjį atilsį duok mirusiai, Viešpatie, ir amžinoji šviesa jai tešviečia, tegu ilsisi ramybėje. Tris kartus pakartoju šią gaudžią, o sykiu tokią viltingą maldą ir linkteliu Jarviui, kad sutinku trauktis, nes iš tiesų nežinia, kaip rasime išėjimą iš šio pilno aklitakių labirinto.

Ir tuomet vėl prabyla Auksinė žiurkė:

– Mieli, bet naivūs žmoneliai, nejaugi iš tikrųjų manote galį taip paprastai rasti kelią iš mirusiųjų pasaulio? Aš suprantu, kad ši jūsų kelionė – tik sergančios, karščiuojančios Augustės našlaitėlės sapno

svajonė, bet ir su sapnais nevalia juokauti. Sapnų dėka senovėje toks pranašas Mozė išvedė savąją tautą iš galingos karalystės vergovės, sapnuose pranašams apsireikšdavo Visagalio angelas, perduodavęs savo Viešpaties nurodymus ir patarimus. O kiek pranašingų sapnų amžių begalybėje išsipildė. Tad apgręžk, suomi sami, roges ir sekite paskui mane. Žinau, kad buvote tokie neatsargūs ir nebarstėte savo kelyje juodosios anglies akmenukų, žinau, kad nepririšote tunelio pradžioje virvelės ir netempėte jos paskui save – ji tikrai būtų jus parvedus į žemine, kaip kažkada vienoje Pietų jūros saloje siūlas išvedė didvyrį iš klaikaus, bemaž tokio pat kaip šis, mirties labirinto. Trumpai tariant, tu, Jarvi, per skubėjimą nesiėmei jokių atsargumo priemonių, gali kaltinti tik save, bet aš tavęs nekaltinu, nes tave vedė mylinti širdis, jau seniai žinojus Augustės našlaitėlės svajonę nors sapne aplankyti mamos poilsio vietą, ir ši svajonė tik Dievui žinomam keliu persidavė tavajai širdžiai, o ši tau įsakė nedelsiant parūpinti evenkiškų rogių pavažas, kad būtų prie ko pritvirtinti Augustės našlaitėlės gultą, o apie maistą tu net nepagalvojai, tad man teko pakeliui padėti kelias raudonas žuvis, atgabenus jas iš slaptojo valdžios sandėlio, tad bent jau badas jūsų nekankino, be to, rogių pavažos slydo per ledines labirinto grindis kaip per sviestą, aišku, jeigu užmiršime tuos kelio nelygumus. Gręžk, suomi sami Jarvi, roges ir sekite paskui mane.

Jarvis pakluso Auksinės žiurkės patarimui. Ir mes jau tolstame nuo liūdnosios ledinių karstelių menės. Mamos atvaizdą su senuoju senelės maldynėliu vežuos akių ir širdies gelmėse, vildamasi, kad jis niekada niekada neišnyks.

Už pirmo posūkio Auksinė žiurkė atsigręžė, liepė Jarviui sėstis ant gulto krašto, stipriai apkabinti savąją meilę ir nieko nebijoti.

Akimirksniu mūsų vedlė pasileido skuosti tokiu greičiu, kad vos spėjome pamatyti ją išnykstant už tunelio kampo. Ir, o stebukle, Jarviui jau nereikėjo stumti rogių – jos pačios skriejo greičiau už strėlę, ir dar didesnis stebuklas, kad nė sykio nekliudė kietos kaip uola ledinės sienos, nė karto neatsitrenkė net šonu nebrūžtelėjo, nė karto nepapuolėm į aklatakį. Matyt, Auksinė kapinyno sargė kelią į gyvųjų pasaulį pažinojo kaip penkis savo letenėlės pirštus.

Dar po keleto akimirų rogių galas atsirėmė į mūsų žeminės duris. Auksinė žiurkė jau buvo pradingusi.

Sėdėjome rogėse, klausėmės, ar už durų visi miega, mat nenorėjome atskleisti savo paslapties. Jarvis lėtai pravėrė duris, apžvelgė žeminės vidų ir įtraukė roges. Tuomet tyliai, nekeldamas triukšmo, nuėmė pavažas, užkėlė mano gultą į jo nuolatinę vietą, o pats kaip niekur nieko prisėdo priešais bemaž užgesusią geležinę krosnelę, įmetė kelis pagalius, pasiėmė lietuviškas pasakas, atsivertė ir apsimetė skaitas – tam atvejui, jeigu kas nubustų ir išvystų jį įprastoje vietoje, supraskit – mokausi lietuvių kalbos.

O aš pasisukau veidu į ugnį, dar kurį laiką žvelgiau į savąjį geradarį, taurųjį suomį Jarvį ir dėkojau Dievui už tokią brangią dovaną – tremtinei Augustei našlaitėlei atsiųstą gelbėtoją.

Po kelių minučių visa akyse apsiblausė, tarsi pasidengė plona ledo plutele, dar akimirkai šmėstelėjo mamos veidas, ir visa atsitraukė, nutolo, išnyko. Tvyrojo šviesiai melsva ledinė šviesa be pabaigos iki pačių amžinybės pakraščių.